

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук та соціальних технологій
Кафедра психології та педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Освітній ступінь – бакалавр

**на тему: «ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У
СТУДЕНТІВ»**

Виконала: студентка 4-го року навчання,
спеціальності 053 Психологія
Лобода Олександра Олександрівна

Науковий керівник: Боднар А. Я.
кандидат психологічних наук, доцент.

Рецензент: Подшивайлова Л. І.,
кандидат психологічних наук, доцент

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою «_____»

Секретар АК _____

«____» _____ 2021 р.

Київ 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗВО.....	6
1.1. Загальна характеристика соціалізації особистості.....	6
1.2. Особливості соціалізації студентів ЗВО.....	19
Висновки до першого розділу.....	25
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗВО.....	27
2.1. Опис методів і методик емпіричного дослідження.....	27
2.2. Результати дослідження соціалізації студентів ЗВО.....	40
Висновки до другого розділу.....	48
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ У СТУДЕНТІВ ЗВО.....	50
3.1. Тренінгова програма оптимізації процесу соціалізації у студентів ЗВО.....	50
3.2. Методичні рекомендації до тренінгових програм оптимізації процесу соціалізації у студентів ЗВО.....	58
Висновки до третього розділу.....	61
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність дослідження полягає у тому, що соціалізація студентів закладу вищої освіти є одним з вирішальних факторів успішної адаптації в суспільстві та якісного професійного навчання. Соціальна значимість дослідження виявлена у протиріччі між потребами суспільства і держави в забезпеченні високого рівня професійної освіти і недостатньою готовністю до навчання в нових умовах взаємодії з освітнім середовищем ЗВО.

У цей період розвитку особистості формується загальний фундамент майбутньої професійної діяльності, ставлення до навчання, триває активний пошук себе і можливостей самореалізації. Перетворення соціуму буде спрямованість, цілі, характер здійснення процесу соціалізації студентів, їх становлення як суб'єктів суспільних відносин, формування як фахівців в значній мірі впливає на якісні характеристики перспектив розвитку нашого суспільства. успішним, якщо воно забезпечується активним, творчим включенням молодого покоління в процес створення матеріальних і духовних благ.

Проблема позитивної соціалізації стає актуальною нині, за часів нестабільної суспільно-політичної ситуації. Паралельно зі стабільним зростанням напруження та за умов пандемії особливо насторожує тенденція до спаду соціальної активності серед студентів ЗВО. Подібна ситуація зумовлена переходом до дистанційних видів діяльності та навчання, а також до вимушеної ізоляції. Цим і зумовлена актуальність досліджуваних питань.

Дослідження питання особливості соціалізації особистості можна побачити у доробках М.Й.Боришевського, К.М.Гуревич, Р.Г.Гурової, О.А.Донченко, Т.В.Драгунової, М.Т.Дригус, І.В.Дубровіної, В.І.Ілійчука, І.С.Кона, В.А.Крутецького, А.Є.Лічко, Н.Ю.Максимової, В.С.Мухіної, Л. Ф. Обухової, Л. Е. Орбан, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, А. В. Петровського, Д. І. Фельдштейна, С. М. Хоружого та ін.

Об'єктом дослідження виступає соціалізація особистості.

Предмет дослідження – особливості соціалізації студентів ЗВО.

Мета дослідження полягає у з'ясуванні теоретичних основ соціалізації студентів ЗВО, емпіричному дослідженні особливостей соціалізації студентів на сучасному етапі та розробці тренінгової програми оптимізації процесу соціалізації у студентів ЗВО та наданні методичних рекомендацій до тренінгових програм оптимізації процесу соціалізації у студентів ЗВО .

Завдання дослідження:

1. Дати загальну характеристику соціалізації особистості .
2. З'ясувати особливості соціалізації студентів ЗВО.
3. Здійснити емпіричне дослідження особливостей соціалізації студентів ЗВО.
4. Розробити тренінгову програму оптимізації процесу соціалізації у студентів ЗВО та надати методичній рекомендації до тренінгових програм оптимізації процесу соціалізації у студентів ЗВО.

У процесі дослідження нами використовувались наступні теоретичні і практичні **методи дослідження:**

Аналіз соціально-психологічної і методичної літератури;
спостереження; кількісний та якісний аналіз отриманих результатів.

Стандартизовані психологічні методики:

1. Тест з оцінки рівня самоактуалізації особистості
2. Тест - опитувальник «Дослідження суб'єктивного контролю»(розроблений Є. Ф. Бажиним);
3. Методика визначення тривожності (Шкала Тейлора, адаптація М.М. Пейсахова, 1977);
4. Опитувальник самоствавлення В.В.Століна;
5. Методика «Мотивація навчання у ЗВО» (запропонована Т. І. Ільїною).

Наукова новизна дослідження полягає в уточненні поняття «соціалізація» та визначенні особливості соціалізації студентів ЗВО, емпіричному дослідженні особливості соціалізації студентів ЗВО, розробці тренінгової програми оптимізації процесу соціалізації у студентів ЗВО, наданні методичних рекомендацій до тренінгових програм оптимізації процесу соціалізації у студентів ЗВО.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати можуть бути використані для подальших досліджень особливостей соціалізації студентів ЗВО та розробці методичних рекомендацій щодо оптимізації процесу соціалізації студентів ЗВО.

Структура кваліфікаційної роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який налічує 55 найменувань та додатків. Основний зміст роботи викладений на 62 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗВО

1.1. Загальна характеристика соціалізації особистості

Молодь, студентство - це соціальна група, в якій суспільство відтворює себе на кожному наступному етапі власного розвитку. Будь-яке суспільство прагне долучити молоде покоління до основних соціально-духовних цінностей, прийнятих у даному суспільстві. Вирішити це завдання можна в процесі соціалізації.

Становлення особистості відбувається в процесі засвоєння людьми досвіду і ціннісних орієнтацій даного суспільства, що і називається соціалізацією [18, с. 56].

Держава і суспільство повинні створити відповідні умови для залучення молоді до ціннісних орієнтацій.

У цій справі велика роль відводиться процесу соціалізації в системі освіти. Цим визначається актуальність вивчення сучасного стану процесу соціалізації студентської та учнівської молоді в освітньому процесі. Під освітнім процесом ми розуміємо явище, яке допомагає адаптуватися підростаючому поколінню в соціумі за допомогою передачі знань і соціально-духовних цінностей.

Дослідження соціалізації студентської молоді має важливе практичне значення, необхідне в роботі по подоланню негативних явищ в Україні: наркоманії, алкоголізму, проституції, суїциду тощо. Всі ці проблеми націлюють на перегляд уявлень про соціалізацію студентської молоді в освітньому процесі [32, с. 45].

Філософи і вчені-науковці здавна вивчали проблему соціалізації. Однак даний процес розглядався як формування особистості (Г. Гак, Ю. Н. Давидов, П. Е. Кряжев, А. К. Курилев, Е. В. Соколов, Е. В. Струков, С. Г. Струмилін, В. П. Тугарінов, П. Н. Федосеев).

Процес соціалізації в життєвому континуумі ширше, ніж процес формування особистості (останній передбачає певного роду цілеспрямований вплив на індивіда) [3, с. 23].

Термін «соціалізація» спочатку застосовувався в політекономії і означав «усуспільнення» землі, засобів виробництва . Вперше цей термін використав Ф. Г. Гіддінгс (1887 р. «Теорія соціалізації») по відношенню до людини. До середини ХХ століття такий процес, як соціалізація, стає самостійною міждисциплінарною областю дослідження (роботи американських соціологів і соціальних психологів В. М. Вентуorsa, Д. А. Госліна, Т. Декарье, Е. Маккобі, І. Таллімена і ін.). Майже до шістдесятих років ХХ століття під соціалізацією мали на увазі розвиток людини в дитинстві, отрочтво і юність. [7, с. 34]

В даний час сферою вивчення соціалізації є і населення зрілого віку.

У соціальній філософії проблема соціалізації розглядається з точки зору впливу на особистість громадських перетворень, позначається механізм соціалізації і аналізується співвідношення об'єктивних умов і суб'єктивних чинників (Е. В. Ільєнко, М.С. Каган, Л. Н. Коган, П. П. Лямцев, А. В. Мялкін, Б. Д. Паригін, Г. Л. Смірнов, Г. Н. Філонов, І. Т. , Фролов і ін.).

Психологічний аспект соціалізації, співвідношення об'єктивного і суб'єктивного розглянуто в роботах Л. С. Виготського, Ю. Н. Кулюткіна , А. Н. Леонтьєва, Б. Ф. Ломова, Б. Д. Паригіна , Л.А. Петровської і ін.

В етиці проаналізовано процес присвоєння соціально-морального досвіду і механізму морального вибору індивіда (С. Ф. Анісімов, Л. М. Архангельский, А. І. Тітаренко і ін.). У соціології особистість розглянута як діючий суб'єкт соціальних відносин (І. В. Бестужев-Лада, Т. И. Заславська, А. Г. Здравомислов , І. С. Кон, М. А. Нугаєв, Г. В. Осипов, В. А. Ядов і ін.) [38, с.61].

Процес соціалізації можна умовно розділити на два напрямки: індивід розглядається або як об'єкт соціалізації (Д. Болдуїн, Г. Зіммель, Е. Мак Нейл, Т. Парсонс, Е. Дюркгейм, Ж. Піаже, Дж. І Е. Перрі, І. Таллімен, Г. Тард, Р. Хавінгхарст), або як суб'єкт (Ф. Знанецкі, А. Інкельс, Ч. Х. Кулі, Дж. Г. Мід,

У. І. Томас, Т. Шибутані, Г. М. Андреева, Л. С. Виготський, А. В. Мудрик, Д. І. Фельдштейн) [46, с. 34] .

З огляду на ці підходи, виділяють фактори, що впливають на процес соціалізації. Зовнішні чинники - це вимоги і норми, що пред'являються суспільством до індивіда (А. А. Леонтьєв, Д. Картрайт), необхідність вирішення певних завдань і проблем перехідного віку (Н. П. Сазонова, М. Г. Шарова), культивованій західним суспільством ідеал процвітаючої особистості (Дж. У. Огбю) і внутрішні (особистісні), характерні для індивіда способи дії (А. В. Мудрик), соціальний досвід (Д. І. Фельдштейн), ціннісні орієнтації (А. В. Мудрик), які визначають особливості соціалізації.

Представники біхевіоризму і необіхевіоризму розглядають соціалізацію як процес соціального навчання (Rachlin H. , Про Donnell J. M.). символічні інтеракціоністи аналізують даний процес як результат взаємодії людей (Goffman E., Blumer H., Weltzer B., Petras J., Charon J. M., Т. Шибутані) [14, с. 54].

В рамках структурно-функціонального напрямку соціалізація - це процес повної інтеграції особистості в соціальну систему, в ході якої відбувається її пристосування (Р. Мертон, Т. Парсонс). У марксистській традиції індивід є як об'єктом, так і суб'єктом соціалізації (Н. В. Андреевкова, І. С. Кон, Р. А. Логуа, Г. В. Осипов, С. Н. Першуткін, Б. А. Тітов, Ж. Г. Тощенко, Ф. Р. Филиппов, А. Н. Хузіахметов, Н. І. Щіпанов і ін.). Представники цих напрямків створили найбільш яскраві концепції соціалізації.

Говорячи про соціалізацію в освітньому процесі, необхідно відзначити, що поняття «освіта» означає спосіб освоєння світу. Роль і місце освіти розглянуті в роботах Б. С. Гершунського, О. В. Долженко, Л. А. Степашко. філософському аналізу діяльності університету присвячена монографія Н. С. Ладижець [39, с. 56].

Система освіти як соціальний інститут досліджена В. Я. Нечаєвим і Ф. Р. Філіпповим. Соціальна сутність освіти розглянута в роботах Л. П. Буїв. Вплив

освіти на соціальне становище людини аналізується в роботах П. Бурдьє, Е. Дюркгейма, К. Мангейма [40, с. 12].

У вітчизняній науковій літературі молодіжна проблематика стала розглядатися тільки з початку XX століття. На наш погляд, можна виділити п'ять періодів у вивченні такої групи, як молодь.

Перший період охоплює дореволюційний час. У цей час з'являються статті про проблеми учнівської та студентської молоді, про проблеми побуту та матеріального становища студентства, про становище робочих підлітків на виробництві та в побуті, про проблеми «батьків і дітей».

Другий період відноситься до 20-х років XX століття: вивчаються проблеми праці та виховання молоді [20, с. 3].

Третій період припадає на середину 30-х років XX століття. Молодь стала розглядатися на цьому етапі як об'єкт соціалістичного виховання.

Четвертий період вивчення молоді припадає на 60-ті роки XX століття. На цьому етапі основними темами були: моральне виховання молодого покоління, ціннісне ставлення до праці, формування "духовного - соціалістичного" виховання у молоді, патріотизму, чесності, порядності і вірності ідеям марксизму-ленінізму [9, с. 34].

Важливе значення набули праці, в яких розроблялися загальні питання соціалізації молоді. Серед великих дослідників даної групи можна назвати І.В.Бестужева -Ладу, В.М.Боряза, С.Н.Іконнікову, И.С.Кона, В.Т.Лісовського, ЛЛ.Рубіну, М.Х.Тітму, В.І.Чупрова, В.Н.Шубкіна.

Чимало цінних положень і ідей з питання вивчення особливостей студентства висловили в своїх роботах такі дослідники, як С.Н.Іконнікова, В.Т.Лісовській, Л.Я.Рубіна, М.Н.Руткевіч.

Вивчення цінності освіти неможливо без аналізу проблематики життєвих орієнтації молоді (А. Васильєв, М. К. Горшков, О. І. Карпукін, Т. Н. Кухтевіч, Н. Е. Тіхонова).

Дослідженню професійних орієнтації і життєвих планів юнаків і дівчат присвячені роботи Н. І. Захарова, Л. А. Йовші, Ю. Н. Козирева, С. П. Крегдже,

Д. Л. Константиновского, М. Х. Тітми, Г. А. Чередніченко, В. Ф. Черноволенко, С. Н. Чістяковой, В. Н. Шубкіна. У них містяться певні методики аналізу життєвих планів і орієнтації молоді на освіту і професію.

П'ятий період припадає на останні роки, коли стали з'являтися роботи, в яких проблеми молоді розглядаються виходячи з трьох основних виконуваних молоддю функцій: навчання, роботи і сім'ї. Цей напрямок представлено роботами відомих вчених А. А. Матуленіса, Н. С. Слепцова, В. І. Перевенцева, М. Х. Тітми, Г. А. Чередніченко, В. Н. Шубкіна та інших.

Соціально-психологічні особливості студентства як демографічної групи стали об'єктом вивчення вітчизняної науки в 60-і рр. XX століття. До теперішнього часу накопичено чималий емпіричний матеріал, а також не раз були зроблені спроби теоретичної розробки даної проблеми [4, с. 72].

Соціалізація займає різне місце серед педагогічних складових сучасної шкільної освіти. Наші сучасні школи можна розділити не тільки на престижні і звичайні, на платні і безкоштовні, на новаторські і відсталі, але вони різняться між собою ще й тим сценарієм соціалізації, який реалізують в освітньому процесі.

Здавна відома «школа навчання», біля витоків якої стояв Я. А. Коменський. Соціалізація в «школі навчання» будується на засадах авторитарності. Авторитарна влада була основою соціального життя в Європі XVII ст., на ній лежала вся діяльність церкви, на цьому механізмі діяли господарські відносини і життя сім'ї.

Тому в «школі навчання» вчитель - безмежний володар життя дітей, а з іншого боку - безмежна мудрість вчителя, який стає для своїх учнів головним джерелом знання. Ця принципова особливість «школи навчання» приводила до того, що однією з найважливіших її проблем стала проблема дисципліни, порядку, підпорядкування влади вчителя і адміністрації.

У «школі навчання» будь-який навчальний предмет пропонується дітям у вигляді правил, визначень, формул, законів, відібраних імен, подій і дат [21 с. 56].

Одноманітність і стандартність режиму, змісту, організації навчальної роботи в «школі навчання». Навчальну діяльність учитель будує в класно-урочній технології фронтально, одночасно з усіма дітьми класу, тому необхідні єдині для всіх шкіл навчальні плани і програми, єдині підручники, розклад уроків, дзвінків, [28, с.14].

Завдання соціалізації дітей в «школі навчання» цілком перекладалися на виховні інститути: сім'ю, культурні та дозвільні організації, неформальне спілкування на вулиці, на телебачення і книги.

Школа – найкращий спосіб соціалізації дітей. Платні та приватні школи, особливо початкові, нерідко найбільше стурбовані тим, як стати несхожими на традиційну школу. Вони витрачають величезні сили і матеріальні засоби на оформлення інтер'єру (щоб створити образ школи - «будинок радості», «будинок казки», «будинок мрії»), обладнання басейну, спортивних комплексів, ігрових майданчиків, бібліотеки. Для дітей організовуються багатоденні заміські і закордонні екскурсії, в навчальний розклад включаються заняття кількома іноземними мовами, екзотичні предмети на зразок ікебани, дзю-до, світського етикету, бальних танців і ін [36, с. 52].

Такі школи мають можливість використовувати в освітньому процесі, крім вчителів ще й психологів, логопедів, тьюторів, системних фахівців, консультантів-культурологів, спортивних тренерів, лікарів.

Соціалізація в її сутнісній характеристиці - це оволодіння соціальним досвідом. Існує два підходи з різними теоретичними інтерпретаціями природи соціального досвіду дитини:

1. Соціальний досвід дитини - це результат спеціально організованого засвоєння суспільного досвіду.
2. Соціальний досвід притаманний дитині спочатку як якась «апріорна» сутність, а в умовах цілеспрямованого виховання і навчання (Особливо в їх жорстких, авторитарних формах) вона бідніє і навіть помирає [22, с. 6].

Соціальний досвід дитини є результатом його соціалізації і виховання. Оволодіння соціальним досвідом відбувається у дитини трьома взаємопов'язаними шляхами.

По-перше, воно йде стихійно, так як дитина з найперших кроків вибудовує індивідуальне життя як людська істота, як член людської спільноти.

По-друге, оволодіння соціальним досвідом реалізується і як цілеспрямований процес, як нормативне (спеціально організоване суспільством відповідно до його соціально-економічної структури, ідеології, культури і цілях) виховання, освіти, навчання [15, с. 14].

По-третє, соціальний досвід дитини складається і спонтанно.

Дитина соціалізується і набуває власний соціальний досвід:

- в процесі різноманітної діяльності, засвоюючи великий фонд соціальної інформації, умінь і навичок;
- в процесі спілкування з людьми різного віку, в рамках різних соціальних груп, розширюючи систему соціальних зв'язків і відносин, засвоюючи соціальні символи, установки, цінності;
- в процесі виконання різних соціальних ролей, засвоюючи моделі поведінки.

Оволодіти соціальним досвідом - значить не просто засвоїти суму відомостей, знань, навичок, зразків, а мати, володіти тим способом діяльності і спілкування, результатом якого він є.

Таким чином, першою найважливішою складовою механізму становлення соціального досвіду дитини виступає діяльність

Предметний зміст соціального досвіду дитини не прямо відображає всі його дії, а вибудовується певним чином. (Ці своєрідні стадії були описані ще у Дж. Дьюї).

Перший рівень предметного змісту соціального досвіду дитини складається навколо знання про те, «як робити» [23, с. 16].

Другий рівень предметного змісту соціального досвіду дитини пов'язаний з формуванням «вторинного знання», одержуваного в спілкуванні, знаннях «як роблять інші».

Накопичення соціального досвіду можливо не у всякій діяльності.

Успішно соціалізується та діяльність, яка забезпечена спеціальними педагогічними умовами [23, с. 25].

Вона повинна:

- відтворювати життєві ситуації, спиратися на дитячі враження повсякденному житті;
- викликати особисту зацікавленість дитини і розуміння нею соціальної значущості результатів своєї діяльності;
- пропонувати дитині активну дію, пов'язану з плануванням діяльності, обговоренням різних варіантів участі, з відповідальністю, з самоконтролем і оцінкою;
- припускати взаємодопомогу, викликати потребу в співробітництві.

Для пояснення механізму становлення соціального досвіду дитини слід звернутися і до феномену соціальної ролі особистості.

Соціальні відносини проявляються у всіх видах діяльності дитини: в грі, навчанні, суспільно-корисній і художній праці, у спілкуванні. Сучасна соціальна психологія дитинства розглядає соціальні відносини дитини в декількох аспектах:

- функціонально-рольові відносини;
- емоційно-оцінні відносини;
- особистісно-сміслові відносини.

Функціонально-рольові відносини проявляються в межах соціальних ролей, норм, зразків поведінки, фіксуються правилами дитячих ігор та самоорганізованих спільнот.

Емоційно-оцінні відносини визначають емоційні переваги дитини в діяльності і спілкуванні, його симпатії і антипатії, вибір партнера, готовність до співпраці або ж відмова від нього [24, с. 11].

Особистісно-сміслові відносини зачіпають відносини дитини зі «значущим іншим» і визначають мотиваційну орієнтацію її діяльності і спілкування.

Соціальні відносини, будучи сутнісною характеристикою соціального досвіду, проявляються в трьох основних формах. По-перше, в емоційно-оціночній. Соціальні відносини в структурі соціального досвіду дитини характеризуються тим, що вони переживаються [4, с. 45].

Прояв соціальних відносин у дітей виступає, по-друге, в когнітивній формі, у вигляді інтересу до суспільної відповідальності і морального життя суспільства. Показниками такого інтересу є питання дітей до вихователя, вчителя, батьків, їх висловлювання і судження з різних проблем соціального життя (наприклад, лист з відгуком на замітку в журналі «Вогнище», твір «Якби я був президентом»).

Третя форма прояву соціальних відносин дітей - дієво-перетворювальна: окремі дії, вчинки, правда, часто за аналогією з діями дорослих, однолітків, навіть героїв кінофільмів. Тут слід враховувати, що сама практика соціальної поведінки в дитячому віці ще дуже обмежена.

Одна з найважливіших завдань педагогів школи - допомогти дитині звертатися до свого життєвого досвіду на рефлексивно рівні, зробити його предметом самопізнання, самоаналізу.

Педагогічна характеристика структури соціального досвіду дитини. Грунтуючись на розумінні соціалізації як процесі самостійного вибудовування дитиною свого соціального досвіду, ми виділяємо такі істотні педагогічні характеристики його структури, як змістовний, позиційно-оцінний і функціональний.

Змістовний аспект системи соціального досвіду дитини виражається через матеріальне і когнітивно-аксіологічний зміст його діяльності та проявляється в уявленнях про головні життєві цінності.

Структуру соціальних уявлень в сучасній психології прийнято розглядати як єдність когнітивного, емоційного і дієвого (поведінкового) компонентів.

Когнітивний компонент містить інформацію, яку дитина отримує з різних джерел, в різного ступеня усвідомлює і структурує, використовуючи для пояснення подій і явищ.

Емоційний компонент соціальних уявлень висловлює емоційне ставлення дитини до тих чи інших явищ соціальної дійсності, до людей або до самого себе як члена соціуму [35, с. 61].

Дієвий (поведінковий) компонент соціальних уявлень дітей проявляє їх мотиваційну сутність, бажання або небажання діяти в смисловій «рамці» даного подання.

Позиційно-оцінний аспект системи соціального досвіду дитини виражається через тенденцію прояву рефлексивної позиції особистості, її активності, готовності до самовизначення в різних життєвих ситуаціях.

Функціональний аспект системи соціального досвіду дитини визначається тим, як у неї складається той чи інший стиль життя. Різні стилі життя здатні або сприяти, або, навпаки, перешкоджати повноцінному соціальному становленню особистості.

Категорія «стиль життя» відноситься як одиничне до загального до категорії «спосіб життя». У процесі соціалізації в результаті активного взаємодії між особистістю і навколишнім соціальним світом відбувається її включення в образ життя суспільства.

Процес соціалізації завжди включає два плани дії особистості: адаптацію до соціуму (пристосування себе до оточуючих впливів, умов, обставин) і самовизначення в соціумі (активну позицію, яка передбачає оцінку того, що відбувається навколо, передбачуваних обставин, прийняття їх або опір їм).

Процес самовизначення дитини в соціумі передбачає пошук певної, значущої для себе і схвалюваної дорослими позиції суб'єктності.

Він характеризується:

- особистісної рефлексією («Хто я?», Виокремлення себе по відношенню до соціального);

- «добудовою» своєї ідентичності по відношенню до інших людей, в першу чергу значущим іншим (своєрідний розумовий експеримент, коли в ідеальному плані відбувається прогнозування різних стратегій, способів дії і вибір оптимального варіанту);

- самоперевірка в діяльності (певне вольове зусилля, необхідне для акту вибору) [37, с. 5].

Найважливішими ознаками соціального самовизначення особистості дитини, на які в першу чергу повинно орієнтуватися виховання, є активність, здатність до самостійного акту вибору та відповідальність.

У ситуації самовизначення дитина не автоматично використовує свій соціальний досвід, а проявляє своєрідну життєтворчість. Тут мають місце всі ознаки акту творчості, які проявляються в пізнавальній, художній або трудовій діяльності.

Слід виділити п'ять підходів, що розглядають молодь як соціальну групу:

1) вікову;

2) гетерохронність психологічного розвитку молоді (І. С. Кон);

3) молодість з точки зору соціального руху від залежності до незалежності і від безвідповідальності до відповідальності (С. Фріс, В. Лісовській, Ф. Філіппов);

4) молодь з точки зору її маргінального соціального статусу (Ш. Айзенштадт);

5) роль соціальних інститутів сім'ї, освіти, роботи і дозвілля в характеристиці молоді (К. Мангейм, П. Бергер, П. Лукман) [39, с. 23].

На наш погляд, найбільш продуктивним є вивчення молоді за сферами зайнятості: учнівська, студентська, робоча (безробітна), військова, сільська молодь.

У кожній з цих груп можна виділити свої особливості процесу соціалізації, групи цінностей, особливості проведення дозвілля, стереотипи поведінки.

Студентська молодь розглядається в єдності певних об'єктивних і суб'єктивних факторів як цілісність в співвідношенні з іншими групами молоді та всього суспільства.

Науковий підхід до вивчення студентської молоді передбачає розгляд її як частини великої соціально-демографічної групи молоді, особливості якої визначаються роллю і місцем освіти в процесі соціалізації. Студентство - одна з груп молоді, отже, в ній проявляються не тільки загальномолодіжні, а й загальносоціальні процеси.

Студентська молодь має всі соціально - психологічні особливості молодіжної соціально-демографічної групи. У студентів є специфічні групові інтереси (в сфері матеріального забезпечення, сімейно-шлюбної сфери, проблеми працевлаштування тощо).

Студентів характеризує не тільки специфічне соціальне становище, а й виконання певних функцій в житті суспільства [25, с. 7].

Відмінними характеристиками студентів від інших груп молоді є такі:

1. Юнаки і дівчата швидше просуваються в оволодінні новими нормами;
2. У студентської молоді вищий інтелектуальний рівень;
3. Великі життєві шанси після закінчення вузу;
4. Процес соціалізації в освітньому процесі, який власне складається з самого навчання і середовища спілкування як з студентами, так і з викладачами.

Студентська молодь - це група молоді одного віку в конкретних історичних умовах з загальними цілями і потребами, яка на відміну від інших молодіжних груп може характеризуватися особливостями протікання процесу соціалізації в освітньому процесі [29, с. 3].

З точки зору теорії діалектики проблематика соціалізації студентської молоді може бути побудована в згідно з такими критеріями:

1. В конкретних умовах в процесі соціалізації відбувається становлення такої групи, як студентська молодь;

2. Соціалізація студентської молоді має не тільки зовнішнє вираження (проявляється в поведінці), а й внутрішні зміни (наявність ціннісних орієнтацій);

3. Способи і механізми процесу соціалізації студентської молоді формуються в певних умовах;

4. В процесі соціалізації соціалізується група студентської молоді є як об'єктом, так і суб'єктом даного процесу;

5. Соціалізація студентської молоді впливає на соціалізацію всього суспільства [26, с. 9].

Під соціалізацією студентської молоді, що розглядається з точки зору теорії суспільства, ми розуміємо включення даної групи в систему суспільних відносин, наділяючи її соціально-особистісними якостями і соціальною активністю.

Суб'єктом, що наділяє молодь соціальними ознаками, в цьому випадку виступає інститут освіти, який є складовою частиною суспільства. Студентська молодь в своїх знаннях і соціальної активності відтворює цінності даного суспільства.

Соціалізація молоді відбувається в процесі:

1. Стихійного взаємодії даної соціальної групи з суспільством і в ході стихійного впливу на неї різних соціальних груп;
2. Цілеспрямованого впливу на студентів під час освіти;
3. Саморозвитку та самовиховання юнаків і дівчат [35].

Справедливо поділяти соціалізацію в залежності від поставлених цілей на професійну, духовно-моральну, політичну, економічну, культурну. В роботі більш детально розглянуті перші два види соціалізації.

Соціалізація відбувається за допомогою різних механізмів: наслідування (Г. Тард); пристосовності (У. Бронфенбреннер); ідентифікації та відокремлення особистості (В. С. Мухіна); зміни фаз адаптації, індивідуалізації, інтеграції (А. В. Петровський) [27, с. 10].

До психологічних механізмів відносяться: імпринтинг, екзистенціальний натиск, наслідування, ідентифікація і рефлексія. Всі ці механізми розраховані на окрему особистість. Нас же цікавить механізм соціалізації такої групи, як студентство.

Деякі з цих механізмів можуть бути використані в процесі соціалізації групи. Процес соціалізації студентської молоді передбачає ефективну адаптацію даної групи до суспільства, саморозвиток даної групи, активна взаємодія з суспільством і вміння протистояти соціуму в певній мірі.

Під соціалізацією студентської молоді розуміється процес входження соціальної групи в соціум за допомогою освітнього процесу.

1.2. Особливості соціалізації студентів у ЗВО

Особливістю соціалізації студентів у ЗВО є Інститут освіти, що безпосередньо впливає на формування соціалізації. Для вивчення студентської молоді актуальний розгляд процесу становлення соціально-духовних цінностей даної соціальної групи. Тому повинні бути створені необхідні умови (наприклад, освітній процес), при яких переваги віддавалися б найбільш соціально значущим цінностям (наприклад, професійній освіті). У процесі соціалізації студентів ЗВО дається оцінка освіти як соціально-духовної цінності, необхідної для студентської молоді.

Поняття «освіта» має багато смислів: це і соціальний інститут, і соціально-духовна цінність, і процес соціалізації. Освітній процес є синтезом навчання і вчення, виховання і самовиховання, розвитку і саморозвитку, соціалізації студентів.

В основі освіти лежить педагогічний процес - навчання. Під навчанням ми розуміємо процес озброєння знаннями і досвід попередніх поколінь. Здійснюється освітній процес при допомозі передачі знань.

Знання - це засвоєння багатогранних уявлень про навколишній світ і суспільство в теоретично систематизованій формі [32, с. 45].

Молодь перетворює соціально-духовні цінності з точки зору інтересів і потреб свого часу. Система цінностей, якою керується молодь у своєму житті, є справою всього суспільства. Суспільство вимагає відповідності дій даної групи загальноприйнятим нормам поведінки і збіги соціально-духовних цінностей. Однією з соціально-духовних цінностей є освіта. Практичне значення цінності освіти очевидно, так як воно може бути як цінністю-метою, так і цінністю-засобом. Дане відмінність може бути розглянуто з точки зору функцій освіти: професійної, гуманістичної та соціальної.

У всі часи були люди, які прагнули до отримання освіти як засвоєнню знання, так і використання отриманих знань для зміни свого статусу.

Освітній процес - суспільно організований і нормований процес (і його результат) постійної передачі попередніми поколіннями соціально-духовних цінностей суспільства, що становить суть соціалізації.

Духовно-моральна соціалізація студентської молоді пов'язана з особистісної переробкою знання соціально-духовних цінностей суспільства. Цінності впливають на вибір тієї або іншої соціальної активності.

Духовно-моральне просвітництво в освітньому процесі студентської молоді - це процес передачі знань про духовну сферу соціуму і його розвитку, про соціально-духовні цінності. Діє взаємодоповнюючий процес ідентифікації та обґрунтування.

На першому етапі відбувається функція інтеграції юнаків і дівчат до групи на основі загальних соціально-духовних цінностей. На другому етапі з'ясовується: чи приймають студенти ці цінності або відкидають їх. В результаті освітній процес постає як процес духовно-моральної соціалізації такої соціальної групи, як студентська молодь [41, с. 6].

Споживання соціально-духовних цінностей студентської молоддю залежить від наступних факторів: наскільки об'єкт ціннісного ставлення

знайомий студентству і наскільки ціннісна система юнаків і дівчат збігається з панівною в даному суспільстві системою цінностей.

Духовно-моральна соціалізація полягає в оволодінні ціннісними орієнтаціями, що формуються в процесі засвоєння студентською молоддю соціального досвіду, переданого в освітньому процесі. Це складний і суперечливий соціально-історичний процес, який формується як узагальнений результат індивідуальних властивостей такої групи, як студентство, і їх взаємодії з соціально-духовними цінностями, прийнятими в соціумі.

Саме таким чином в моральному пізнанні об'єктивно проявляється діалектика одиничного і загального, індивідуального і громадського, об'єктивного і суб'єктивного [29, с. 18].

Духовно-моральна соціалізація студентської молоді в сучасних умовах може бути успішною лише як свідомий, організований процес, а це неможливо без застосування освітнього процесу.

Моральний розвиток - результат складної системи соціальних особливостей, що відіграють важливу роль у перетворенні моральних цінностей у внутрішні якості юнаків і дівчат, в форми соціальної активності [19, с. 13].

Вищим рівнем моральності буде тільки усвідомлена реалізація норм суспільства. Основу моральної поведінки складають етичні знання. Будь-які знання засвоюються ефективніше, якщо вони мають будь-яку практичну основу. Знання реалізуються в процесі соціальної активності. Під соціальною активністю студентської молоді розуміється здатність даної групи до взаємодії з суспільством.

Отримані студентською молоддю знання впливають на мотиви їх соціальної активності. При цьому засвоюються не всі знання, а ті, в яких юнаки та дівчата бачать особистісний сенс, які представляють для них практичну цінність. Стратегія засвоєння молоддю соціально-духовних цінностей - це взаємодія зовнішніх соціальних факторів і внутрішніх (власна активність молоді): знання соціально-духовних цінностей; переклад

соціально-духовних цінностей в систему особистих ціннісних орієнтацій студентської молоді; вміння використовувати ці знання в соціальній активності; контроль з боку інституту освіти у вигляді санкцій і заохочень.

Професійна освіта - це передача знань і умінь з метою реалізації їх в професійних навичках.

Професійна соціалізація - накопичення, структуризація і здійснення кількісних і якісних особистісних змін внаслідок оволодіння студентською молоддю професійною діяльністю. Вищим рівнем діяльності є професіоналізм. Завдання дослідження цінності освіти у студентської молоді досить складна, так як ціннісні характеристики будь-яких явищ не завжди можуть усвідомлюватися юнаками і дівчатами [28, с. 34].

У студентів, як і у інших соціальних груп, в сучасній ситуації відбувається трансформація ціннісного ставлення до освіти.

Характеризуючи освітні установки студентської молоді в цілому можна сказати, що у неї превалює прагматичний підхід до освіти, так як сучасне студентство починає орієнтуватися в житті суспільства, виходячи з іншої шкали цінностей. Підвищується інструментальна цінність освіти.

Наше дослідження показує, що соціально-економічні модернізація змінює уявлення про життєві перспективи, а освіта в більшій мірі розглядається як засіб для досягнення цілей.

У студентів сталася ієрархічна перестановка функцій (соціальна, професійна, гуманістична) освіти як соціально-духовної цінності. Соціальна функція освіти виходить на перше місце серед інших функцій, про це говорить збільшення числа молоді, яка бажає здобути вища освіта.

Провідною діяльністю для студентів і раніше залишається навчання. Значимість освіти часто залежить і від престижності обраної спеціальності. Звичайно, дане ієрархічне співвідношення функцій освіти не є жорстким, повсюдним.

Таким чином, роль механізму соціалізації в освітньому процесі полягає в тому, щоб показати рівнозначність і взаємозалежність функцій освіти для

студентства. Для цього слід показати значимість даних функцій освіти для суспільства; потім перевести їх в соціально-особистісні функції самих студентів; далі створити умови для їх засвоєння і організувати умови для заохочення в освітньому процесі [4, с. 71].

Сучасний стан та перспективи соціалізації студентської молоді в освітньому процесі в умовах соціально-економічного реформування суспільства розглядаються проблеми сучасної освіти, які безпосередньо пов'язані з процесом соціалізації студентства. Розглядаються сучасні тенденції в сфері освітнього процесу, перераховуються фактори, що сприяють зміні системи освіти, а також умови, що роблять істотний вплив на освітній процес.

Говорити про цілеспрямоване процесі соціалізації в освітньому процесі неможливо без зміни його складової частини - модернізації сучасної системи освіти.

В освітньому процесі можна визначити напрямки, за якими він буде розвиватися: майбутнє освіта повинна націлювати на соціально-духовні цінності; слід перенести акценти з знання об'єктного середовища на знання характеристик і законів функціонування і розвитку суб'єкта; потрібно визначити систему методологічних принципів [15, с. 62].

На процес соціалізації молоді безпосередньо впливають такі чинники:

- зміна ролі традиційних суспільних і державних інститутів суспільства;
- відсутність загальнозначущої державної ідеології;
- наявність цілеспрямованої виховної роботи;
- формування цілісної молодіжної політики;
- становлення системи моральних пріоритетів;
- розвиток засобів масової інформації;
- поява величезної потоку інформації;
- розвиток новітніх комп'ютерних мереж загального користування.

Для формування необхідних суспільству соціально-духовних цінностей в сфері мислення студентської молоді необхідно: знати способи співвіднесення

соціально-духовних цінностей; виявити ті рішення, в яких в тій чи іншій формі присутні соціально-духовні цінності; визначити варіанти зв'язку між структурами соціально-духовних цінностей і структурами рішень; за допомогою заданих засобів виявити типові помилки для вирішення їх в освітньому процесі.

Механізм соціалізації студентської молоді в освітньому процесі може складатися з наступних рівнів:

- передача знань і норм, соціально-духовних цінностей суспільства;
- створення умов для орієнтації на позитивний приклад;
- інтеріоризація знань і норм, соціально-духовних цінностей суспільства;
- створення умов для позитивної соціальної активності

студентства;

контроль з боку освітнього процесу [28, с. 10].

На наш погляд, процесом соціалізації слід вчитися управляти. Освіта як фактор соціалізації належить досліджувати саме в такому аспекті. По суті, єдиним способом соціалізації молоді є навчання професії.

Тільки знання сучасного стану процесу соціалізації і соціально-філософський підхід допоможе виявити перспективи соціалізації студентської молоді в освітньому процесі в умовах соціально-економічного реформування суспільства.

При формуванні фахівця вуз повинен вирішувати, крім професійного навчання, такі завдання:

- розвивати у студентів культуру спілкування;
- навчити студентів самостійно і реалістично мислити, вирішувати нестандартні завдання;
- формувати і розвивати у студентів якості організатора.

Висновки до першого розділу

Отож, у межах першого розділу дано загальну характеристику процесу соціалізації особистості. У рамках структурно-функціонального напрямку соціалізація - це процес повної інтеграції особистості в соціальну систему, в ході якої відбувається її пристосування (Р. Мертон, Т. Парсонс). У марксистській традиції індивід є як об'єктом, так і суб'єктом соціалізації (Н. В. Андреевкова, Л. П. Буїв, І. С. Кон, Р. А. Логуа, Г. В. Осипов, С. Н. Першуткін, Б. А. Тітов, Ж. Г. Тощенко, Ф. Р. Філіппов, А. Н. Хузіяхметов, Н. І. Щіпанов і ін.). Представники цих напрямків створили найбільш яскраві концепції соціалізації. Говорячи про соціалізацію в освітньому процесі, необхідно відзначити, що поняття «освіта» означає спосіб освоєння світу. Роль і місце освіти розглянуті в роботах Б. С. Гершунського, О. В. Долженко, Л. А. Степашко. філософському аналізу діяльності університету присвячена монографія Н. С. Ладижец.

Доведено, що соціалізація займає різне місце серед педагогічних складових сучасної шкільної освіти. Наші сучасні школи можна розділити не тільки на престижні і звичайні, на платні і безкоштовні, на новаторські і відсталі, але вони різняться між собою ще й тим сценарієм соціалізації, який реалізують в освітньому процесі. Здавна відома «школа навчання», біля витоків якої стояв Я. А. Коменський. Соціалізація в «школі навчання» будується на засадах авторитарності. Авторитарна влада була основою соціального життя в Європі XVII ст., на ній лежала вся діяльність церкви, на цьому механізмі діяли господарські відносини і життя сім'ї.

Також виокремлено особливості соціалізації студентів ЗВО. Особливістю соціалізації студентів у ЗВО є Інститут освіти, що безпосередньо впливає на формування соціалізації. Для вивчення студентської молоді актуальний розгляд процесу становлення соціально-духовних цінностей даної соціальної групи. Тому повинні бути створені необхідні умови (наприклад, освітній процес), при яких переваги віддавалися б найбільш соціально значущим цінностям (наприклад, професійній освіті). У процесі соціалізації студентів

ЗВО дається оцінка освіти як соціально-духовної цінності, необхідної для студентської молоді.

Поняття «освіта» багатосмислове: це і соціальний інститут, і соціально-духовна цінність, і процес соціалізації. Освітній процес є синтезом навчання і вчення, виховання і самовиховання, розвитку і саморозвитку, соціалізації студентів.

В основі освіти лежить педагогічний процес - навчання. Під навчанням ми розуміємо процес озброєння знаннями і досвід попередніх поколінь. Здійснюється освітній процес при допомогі передачі знань.

Знання - це засвоєння багатогранних уявлень про навколишній світ і суспільство в теоретично систематизованій формі.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗВО

2.1. Опис методів і методик емпіричного дослідження

Успішність входження молодого людини в світ студентства багато в чому обумовлена ступенем емоційного прийняття тих цінностей і нормативів, які передають дорослі в процесі соціалізації. Крім того, важливими показниками успішності соціалізації є високий соціометричний статус студента в групі однолітків і відсутність емоційної напруженості в спілкуванні з ними. З нашої точки зору, статусне місце є не стільки фактором, що визначає процес соціалізації, скільки її феноменом, що відображає ступінь успішності процесу входження конкретного студента в групу однолітків.

Тому ми припустили, що соціометричний статус опосередковується внутрішніми якостями студента, такими як рівень інтелектуальності, певне поєднання психодинамічних рис, особистісні якості, особливості ціннісної сфери. Крім того, ми припустили, що відмінності в ступені успішності соціалізації студентів можуть бути зумовлені тією роллю, яку виконують внутрішні чинники в процесі входження студентів в групу однолітків.

Емпіричне дослідження включало три діагностичних зрізи. При цьому кожен зріз включав три напрямки роботи:

1. Теоретичні пошуки, вивчена література з проблеми соціалізації особистості підліткового віку;
2. Вивчення пізнавальної сфери студентів та дослідження індивідуальних особливостей і особистісних якостей досліджуваних;
3. Аналіз особливостей соціалізації студентів.

Результати дослідження дозволили не тільки вивчити відмінності по виділених параметрах, але і оцінити динаміку досліджуваних показників у

студентів у процесі формування групи.

У дослідженні приймало участь 50 студентів психологів та соціальної роботи, першого та четвертого курсів, віком 18 – 22 років. З метою виявлення особливості соціалізації у студентському віці.

Дослідження проводились:

Теоретичні – моделювання, аналіз, які дозволили виявити специфічні сторони дослідницького процесу, визначити і обґрунтувати діяльність з соціалізації особистості.

Емпіричні – анкетування, тестування.

Метод спостереження було обрано нами як допоміжний, оскільки це дає можливість вивчити психічні особливості індивідів на основі фіксації проявів їх поведінки. Предметом спостережень є вербальні та невербальні акти поведінки, що проявляються у ході дослідження. Вивчаючи першокурсників, ми маємо змогу спостерігати:

1. Мовну діяльність (зміст, послідовність, тривалість, частоту, спрямованість, інтенсивність);
2. Експресивні реакції (виразні рухи обличчя, тіла);
3. Положення тіла у просторі (переміщення, нерухомість, дистанцію, швидкість, напрямки рухів);
4. Фізичні контакти (торкання, поштовхи, спільні зусилля).

Відповідно до виділених напрямків емпіричного дослідження були підібрані і застосовані блоки діагностичних методик:

1. Тест з оцінки рівня самоактуалізації особистості
2. Тест - опитувальник «Дослідження суб'єктивного контролю»(розроблений Є. Ф. Бажиним);
3. Методика визначення тривожності (Шкала Тейлора, адаптація

М.М. Пейсахова, 1977);

4. Опитувальник самоствавлення В. В. Століна;
5. Методика «Мотивація навчання у ЗВО» (запропонована Т. І. Ільїною).

Соціалізація в вузі здійснюється в два етапи. Перший етап соціалізації студентів (1-2 курси) являє собою процес адаптації індивідів до специфіки освітньої діяльності у вищій школі. Другий етап соціалізації студентів (3-5 курси) визначається домінантою професійної спеціалізації [36, с. 118].

У рамках сучасної вищої школи реалізуються напрямки соціалізації: освітня, професійна і суспільна. Відповідно до запропонованої схеми напрямків соціалізації виділяються наступні критерії: інтелектуальність, схильність діяти певним чином в процесі трудової діяльності. Критерії суспільної соціальної реалізованості розглядаються на двох рівнях: базовому та активному. Базисний рівень включає в себе систему ціннісних орієнтацій студентів.

Критеріями активного рівня громадської соціалізованості студентів виступають ряд наступних соціальних якостей: конформність, що включає в себе законослухняність і відповідальність; толерантність; інтелігентність; критичне мислення; мобільність як готовність до постійного самовдосконалення; самостійність [36, с. 120].

Для стимулювання соціалізації студентської молоді в соціокультурної освітньому середовищі можна використовувати модель, засновану на особистісно-орієнтованому підході. Вона складається з двох блоків:

1. Соціокультурне середовище освітнього закладу, що складається з морально-психологічної атмосфери, виховно-освітньої діяльності, поведінки її учасників (педагогів і студентів) і впливу педагогів з метою формування духовно багатой, соціально інтегрованої і професійно підготовленою особистості студента.

2. Студентська молодь, що має свою структуру, що розрізняється по рівню освоєності соціальних компетенцій, за належністю до субкультурних утворенням (формальним або неформальним) і в свою чергу, складається з студентів з їх індивідуальними особливостями і схильностями [45, с. 67].

З боку соціокультурного освітнього середовища йде соціально-педагогічної вплив на студентську молодь з метою стимулювання соціалізації студентської молоді. У свою чергу, соціалізована особистість характеризується наявністю наступних соціальних компетенцій: світоглядних; комунікативної; оволодіння культурою суспільства; духовність і громадянськість; мотивація до навчання; досвід соціальної поведінки [45, с.67].

Окрім того, важливі психолого-педагогічні умови, які найкращим чином сприяли б соціалізації студентської молоді. В якості серед таких виступають наступні [45, с. 78]: створення середовища у вузі, стимулюючої соціалізацію; спрямованість освітнього процесу на особистісно-орієнтований підхід. Головне для педагогів - надання студенту можливості самостійного вибору.

Методика «Дослідження самоповаги»

Мета: визначення рівня самоповаги особистості.

Необхідний матеріал: аркуш паперу для записів, ручка або олівець.

Інструкція: «На запропоновані Вам судження потрібно вибрати відповідь наступним чином: повністю погоджуюся, погоджуюся, не погоджуюся, абсолютно не погоджуюся».

Обробка та аналіз результатів:

Код опитувальника: прямі запитання - 1,3,4,6,7. зворотні запитання - 2, 5, 8,9, 10.

Максимально можлива сума - 40 балів, мінімально можлива сума - 10 балів.

Відповіді	Прямі судження (бали)	Зворотні судження (бали)
Повністю погоджуюся	4	1
Погоджуюся	3	2
Не погоджуюся	2	3
Абсолютно не погоджуюся	1	4

10-19 балів - низький рівень самоповаги;

20-29 балів - середній рівень самоповаги;

30-40 балів - високий рівень самоповаги.

Методи визначення тривожності

Тривога - це схильність до переживань, емоційний стан тривоги, страху, невпевненості, передбачення проблем. Тривога може бути бар'єром для спілкування, заважаючи ефективному спілкуванню. Тривога визначає чутливість людини до стресу, підвищену схильність до переживання незвичних суб'єктивних конфліктних ситуацій, а також примушування переживань, ескалацію конфлікту та психічний захист тощо. Техніка дозволяє Ви оцінюєте рівень особистої психологічної тривожності Інструкції Ви отримуєте 20 тверджень. Уважно прочитайте, визначте свій підхід до кожного з них і виберіть свою відповідь у правій частині таблиці. Не соромтесь, бо ваша перша відповідь, яка вам спадає на думку, важлива.

Інтерпретуйте результати. Розраховується за формулою $T \text{ (тривога)} = A - BA = \text{сума балів з питань 1, 6, 7, 10, 13, 16, 18, } B = \text{сума балів з питань 2, 3, 4, 5, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 17, 20}$ Якщо T нижче 30 балів - низький рівень тривожності Якщо T від 30 до 45 балів - середній рівень тривожності Якщо T більше 45 балів - високий рівень тривожності

Тест, що оцінює рівень самореалізації особистості

Адаптація тестового ROI - опитувальника SAMOAL. Ця методика розроблена з урахуванням специфіки самореалізації в нашому постіндустріальному суспільстві. Крім того, відбулися суттєві зміни в структурі опитувальника (типи шкал) та формуванні діагностичних суджень. Перша версія SAMOAL була створена в 1983-1994 роках. і психолог О. В. Лазукін брав участь у його стандартизації та валідації.

Ключ №1

Прагнення до самореалізації проявляється в наступних пунктах тесту:

Шкала балів

Кількість відповідей на основну мету 1 визначає загальний рівень самореалізації людини у відсотках.

Клавіша 2

1. Орієнтація в часі: 1. Б, 11. А, 17. Б, 24. Б, 27. А, 36. Б, 54. Б, 63. Б, 73. А, 80. А.

2. Значення: 2. А, 16. В, 18. А, 25. А, 28. А, 37. В, 45. А, 55. В, 61. А, 64. В, 72. А, 81. В, 85. А, 96. Б, 98. Б.

3. Погляд на природу людини: 7. А, 15. А, 23. В, 41. А, 50. В, 59. А, 69. А, 76. А, 82. В, 86. А. $\{\{1\}\}$ 4. Потреба в знаннях: 8. В, 24. В, 29. В, 33. В, 42. А, 51. В, 53. А, 54. В, 60. В, 70. В. $\{\{1\}\}$ 5. Творчість (спрага творчості): 9. А,

13. А, 16. Б, 25. А, 28. А, 33. Б, 34. Б, 43. Б, 52. А, 55. Б, 61. А, 64. Б, 70. Б, 71. Б, 77. Б.

6. Автономність: 5. Б, 9. А, 10. А, 26. Б, 31. Б, 32. А, 37. Б, 44. А, 56. Б, 66. Б, 68. Б, 74. Б, 75. А, 87. Б, 92. А.

7. Спонтанність: 5. В, 21. А, 31. В, 38. В, 39. А, 48. А, 57. В, 67. В, 74. В, 83. В, 89. В, 91. А, 92. А, 94. А.

8. Розуміння себе: 4. Б, 13. А, 20. Б, 30. А, 31. Б, 38. Б, 47. А, 66. Б, 79. Б, 93. А.

9. Автосимпатія: 6. В, 14. В, 21. А, 22. В, 32. А, 40. В, 49. В, 58. А, 67. В, 68. В, 79. В, 84. А, 89. Б, 95. А, 97. Б.

10. Контакт: 10. А, 29. Б, 35. А, 46. Б, 48. А, 53. А, 62. Б, 78. Б, 90. А, 92. А.

11. Гнучкість у спілкуванні: 3. Б, 10. А, 12. Б, 19. Б, 29. Б, 32. А, 46. Б, 48. А, 65. Б, 99. А.

Рейтингова шкала

Оцінка 0-5 балів означає низький рівень досягнень за цією шкалою, оцінка 5-10 балів - середній рівень розвитку, 10-15 балів - високий рівень самореалізації.

Примітка. Шкали 1, 3, 4, 8, 10 і 11 мають по 10 балів, інші мають 15. Для порівняння результатів кількість балів у цих шкалах слід помножити на 1,5. Результат можна отримати у відсотках: 15 балів (максимум на кожній шкалі) - 100%, а кількість набраних балів - X%.

Масштабний опис опитувальника SAMOAL

1. Шкала тимчасової орієнтації показує, наскільки людина живе сьогоденням, не відкладаючи свого життя "на потім" і не шукаючи порятунку

в минулому. Високий бал характерний для людей, які добре розуміють екзистенційну цінність життя "тут і зараз", які можуть насолоджуватися моментом, не порівнюючи його із задоволеннями минулого та не знецінюючи очікування майбутнього успіху. Низькі бали показують люди, які невротично ставилися до свого минулого досвіду, із завищеним бажанням досягнень, підозрілими та невпевненими в собі.

2. Шкала цінностей. Високий бал за цією шкалою вказує на те, що людина поділяє цінності самореалізованої людини, до якої входив Авраам Маслоу, такі як правда, добро, краса, праведність, відсутність роздвоєності, життєва сила, унікальність, досконалість, досягнення, справедливість, порядок, простота, невимушеність, невимушена, весела, самодостатня. Переважання цих цінностей свідчить про прагнення до гармонійного життя та здорових стосунків з людьми, далеко не від бажання маніпулювати ними в своїх інтересах.

3. Погляд на людську природу може бути позитивним (високим) або негативним (низьким).Ця шкала описує віру в людей, у силу людських здібностей. Високий бал можна трактувати як постійну основу для щирих, гармонійних міжособистісних стосунків, природного співчуття, довіри до людей, чесності, неупередженості, доброти.

4. Висока потреба в знаннях характерна для самореалізованої людини, завжди відкритої для нових вражень. Ця шкала описує здатність відразу пізнавати - безкорисливе бажання чогось нового, інтерес до предметів, не пов'язаний безпосередньо із задоволенням різних потреб. Такі знання, на думку Маслоу, є більш точними та ефективними, оскільки їх процес не спотворюється бажаннями та нахилами, людина не схильна судити, оцінювати та порівнювати. Він просто бачить, що має, і цінує це.

5. Прагнення до творчості або творчості - це важливий атрибут самореалізації, який можна назвати творчим підходом до життя.

6. Автономність, на думку більшості гуманістичних психологів, є головним критерієм психічного здоров'я, цілісності та повноти людини. Ця концепція схиляється до таких рис, як життєвість і самодостатність у Ф. Перлза, внутрішня у Д. Рісмена, зрілість у К. Роджерса. Самореалізується людина автономна, незалежна і вільна, але це не означає відчуження та самотність. Якщо використовувати термінологію Е. Фромма, автономія є позитивною «свободою для» на відміну від негативної «свободою від».

7. Спонтанність - це риса, яка впливає із впевненості у собі та довіри до навколишнього світу, що є невід'ємною рисою людей, які самореалізуються. Висока оцінка безпосередності вказує на те, що самореалізація стала способом життя, а не мрією чи прагненням. Здатність до спонтанної поведінки обмежена культурними нормами і може спостерігатися лише в природному вигляді у маленьких дітей. Спонтанність співвідноситься з такими цінностями, як свобода, природність, веселість, свобода без зусиль.

8. Розуміння себе. Високий бал за цією шкалою показує, що людина чуйна і чуйна до своїх бажань та потреб. Такі люди не створюють психологічних захисних механізмів, які заважають людині правильно сприймати і оцінювати себе, вони не схильні замінювати власні смаки та судження зовнішніми соціальними стандартами. Показники на шкалі саморозуміння, спонтанності та симпатії зазвичай пов'язані. Низький бал за шкалою саморозуміння характерний для невпевнених у собі людей, які зосереджуються на думках інших. Д. Рісман назвав їх "орієнтованими назовні", на відміну від "орієнтованими всередину".

9. Самосимпатія є природною основою психічного здоров'я та цілісності людини. Низькі показники невротичні, неспокійні, невизначені. Самосимпатія не означає дурне самовдоволення або некритичну самооцінку, це просто добре зрозуміла "концепція Я",

10. Шкала контактів - це міра комунікабельності людини, її здатності встановлювати довгострокові та дружні стосунки з іншими. В анкеті SAMOAL контакт не розуміється як рівень комунікативних навичок людини чи здатність до ефективного спілкування, а як загальна тенденція до взаємовигідних та приємних контактів з іншими людьми.

11. Шкала гнучкості у спілкуванні корелює з наявністю або відсутністю соціальних стереотипів, здатністю правильно виражати себе в спілкуванні. Висока ефективність свідчить про справжню взаємодію з іншими, здатність розкриватися. Люди з високим балом за цією шкалою орієнтовані на особисте спілкування, не мають схильності до фальсифікацій чи маніпуляцій, вони не плутають самопрезентацію з самопрезентацією - стратегією та тактикою управління створеним враженням. Низькі показники характеризують жорстких, негнучких, не впевнених у власній привабливості, цікавих для співрозмовника та спілкуються, з якими можна грати.

Тест - опитувальник «Дослідження суб'єктивного контролю» (розроблений Є. Ф. Бажіним) розроблений на основі шкали локусу контролю Дж. Роттера. Він дозволяє виявити екстернальний або інтернальний тип поведінки людини. Однак в оригінальній методиці Роттера локус контролю вважається універсальним по відношенню до будь-яких типів ситуацій, він однаковий і в сфері досягнень, і в сфері невдач. При розробці РСК автори виходили з того, що іноді можливі не тільки односпрямовані поєднання локусу контролю в різних за типом ситуаціях. Це положення має і емпіричні підтвердження. У зв'язку з цим розробники тесту запропонували виділити в методиці діагностики локусу контролю субшкали: контроль в ситуаціях досягнення, в ситуаціях невдачі, в області виробничих і сімейних відносин, в галузі охорони здоров'я.

Методика визначення тривожності (Шкала Тейлора, адаптація М.М. Пейсахова, 1977) створена для визначення у випробовуваних рівня тривожності.

Проблема тривоги (тривоги) як емоційних станів, а також такої психологічної характеристики особистості як емоційна стійкість, від якої залежить сила їх прояви, в останні роки стає одним з найактуальніших питань у світовій психологічній науці і практиці. Проблема зниження ситуативної тривожності і оптимізації функціонування емоційної сфери особливо актуальна для сучасних студентів. Це обумовлено тим, що сьогодні відбуваються зміни в системі вищої освіти, вводиться нова система оцінювання. студентський вік сповнений тривоги, пов'язаних з заліками, іспитами, непередбачуваністю викладачів і нераціональним використанням часу студентами протягом року. Студент з вираженою тривожністю схильний сприймати навколишній світ, як що містить в собі загрозу і небезпеку, в значно більшій ступені, ніж особистість з низьким рівнем тривожності, і тому багато студентів виходять з університету не тільки з набутими знаннями, але також з набутими нервово-психічними, вегетативними і соматичними порушеннями.

Тривожність у студентів проявляється найчастіше на першому і випускному курсах. Студенти з високим рівнем тривожності часто не впевнені в собі, замкнуті, сором'язливі, не товариські.

Тест опитувальник самоствавлення побудований відповідно до розробленої В. В. Століним ієрархічної моделі структури самоствавлення. Даний опитувальник дозволяє виявити три рівні самоствавлення, що відрізняються за ступенем узагальненості: глобальне самоствавлення; самоствавлення, диференційоване за самоповагою, аутосимпатією, самоінтересом і очікуванням ставлення до себе; рівнем конкретних дій (готовності до них) у відношенні до свого «Я».

Ідентичність розвивається все життя людини, але особливо важливим періодом розвитку ідентичності стає підлітковий вік. Відбувається самооб'єктивація суб'єкта через образ «Я», розкривається унікальність і неповторність особистості. Породжує механізмом ідентичності є самосвідомість. Виконавчим механізмом є процеси ідентифікації-відчуження.

Образ «Я» є способом вираження ідентичності . Отже, можна припустити, що ідентичність є одним з факторів, що впливають на розвиток особистості підлітків.

У якості вихідної приймається відмінність змісту «Я-образу» (знання або уявлення про себе, в тому числі і у формі оцінки вираженості тих чи інших рис) і самоствавлення. Протягом життя людина пізнає себе і накопичує про себе знання, ці знання становлять змістовну частину її уявлень про себе. Однак знання про себе самого, що природно, людині небайдужі: те, що в них розкривається, виявляється об'єктом її емоцій, оцінок, стає предметом більш-менш стійкого самоствавлення.

Тест для оцінювання рівня самоактуалізації особистості. Терміном «самоактуалізація» Абрахам Маслоу позначив всебічний і безперервний розвиток творчого і духовного потенціалу людини, максимальну реалізацію всіх її можливостей, адекватне сприйняття оточуючих, світу і свого місця в ньому, багатство емоційної сфери та духовного життя, високий рівень психічного здоров'я і моральності.

Самоактуалізація - це прагнення людини до можливо більш повного виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей, бажання стати всім, чим можливо, потреба в самовдосконаленні, в реалізації свого потенціалу. Ось самоактуалізації залежить успіх людини в діяльності і у взаєминах з людьми. На основі теорії самоактуалізації А. Маслоу вітчизняними психологами Л. Я. Гозманом і М. В. некрозу був розроблений самоактуалізадаонний тест (САТ).

Самооцінка - це оцінка особистістю самої себе, своїх можливостей, якостей і місця серед інших людей, це цінність, приписувана людиною себе або окремим своїм якостям. Ставлячись до ядра особистості, самооцінка є важливим регулятором поведінки. І. С. Кон відзначав, що від неї залежать взаємовідносини людини з оточуючими, його критичність, вимогливість до себе, ставлення до успіхів і невдач. Тим самим самооцінка впливає на

ефективність діяльності та подальший розвиток особистості. В якості основного критерію оцінювання виступає система особистісних смислів індивіда.

Ця методика була розроблена з врахуванням специфічних особливостей самоактуалізації в нашому суспільстві. Крім того, суттєві зміни відбулися в структурі опитувальника (типи шкал) і формуванні діагностичних суджень.

Методика «Мотивація навчання у ЗВО» (запропонована Т. І. Ільїною) має три шкали: «набуття знань» (прагнення до знань, допитливість); «Оволодіння професією» (прагнення оволодіти професійними знаннями та сформувати професійно важливі якості); «Отримання диплома» (прагнення отримати диплом при формальному засвоєнні знань, прагнення до пошуку обхідних шляхів при здачі іспитів і заліків).

Проблема мотивації навчальної діяльності відноситься до числа базових проблем психології навчання. Такий її статус пояснюється, з одного боку, тим, що головною психологічною характеристикою будь-якої діяльності, в тому числі і навчання, є її мотивація. З іншого боку, управління мотивацією навчання (а точніше мотиваційною сферою навчання) дозволяє управляти і освітнім процесом, що є досить важливим для досягнення його успішності. Формування і функціонування мотиваційної сфери особистості студента здійснюється шляхом впливу на неї внутрішніх психологічних факторів (характерологічні, типологічні особливості особистості, потенціал особистості, прагнення до знань, потреба в самоствердженні та визнанні, самоаналіз, самовиховання, саморозвиток та ін.) і зовнішніх (рівень заробітної плати, затребуваність та ін.).

2.2. Результати дослідження соціалізації студентів ЗВО

Логіка дослідження вимагала визначити реальний стан цінностей студентів ЗВО. Вибірку дослідження склали 50 студентів психологів та соціальної роботи, першого та четвертого курсів, віком 18 – 22 років. З метою виявлення особливості соціалізації у студентському віці. База для проведення дослідження – Національний університет «Києво- Могилянська академія».

Завдяки аналізу емпіричних досліджень на основі теоретичної та практичної частин ми виявили, що соціалізація студентів університету є одним із вирішальних факторів успішної адаптації в суспільстві та якісного професійного навчання. Соціальна значимість дослідження виявляється в суперечності між потребами суспільства та держави у забезпеченні високого рівня професійної освіти та недостатньої готовності до навчання в нових умовах взаємодії з освітнім середовищем .

Тому констатувальний етап експерименту передбачав вирішення таких взаємопов'язаних завдань:

1. Виявити рівень прагнення до самоактуалізації студентів ЗВО;
2. З'ясувати суб'єктивний контроль опитуваних;
3. Визначити самоставлення студентів ЗВО;
4. З'ясувати мотивацію навчання студентів ЗВО щодо «набуття знань», «опанування професією», «отримання диплома»;
5. Визначити тривожність студентів ЗВО.

Так, за опитувальником самоставлення В.В.Століна, ми бачимо такі результати.

Для з'ясування саме профільної рефлексивної готовності, тобто такої, що пов'язана з профільною самоідентифікацією юної особистості, зі здатністю учня самовизначати свої особистісні якості, у порівнянні з тими якостями, що

є профільно і професійно значущими було обрано шкалу самоствавлення (за опитувальником самоствавлення В.В.Століна). Узагальнені результати, одержані за цим показником, наведено в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Рівень самоствавлення (констатувальний етап)

Рівень	Абс	%	абс	%
Високий	8	13,3	5	8,3
Середній	23	38,3	19	31,7
Низький	29	48,4	36	60

Як бачимо з таблиці, достатній рівень вияву цього показника в контрольній групі зафіксовано у 13,3 % студентів, задовільний – у 38,3 %, а низький – у 48,4 % респондентів. Щодо експериментальної групи, то отримано такі дані: високий рівень спостерігається у 8,3 % студентів, середній – у 31,7 %, низький – у 60% респондентів.

Для діагностики показника суб'єктивного контролю було використано опитувальник за Є. Ф. Бажіним та ін. на основі шкали локусу контролю Дж. Роттера.

Методика дослідження дозволяла порівняно швидко й ефективно визначити рівень сформованості суб'єктивного контролю як в однієї, так і в кількох осіб.

Для визначення рівня інтернальності ми взяли арифметичну середину шкали, максимальне число якої становить 40, тобто 20. Таким чином, ми віднесли всіх досліджуваних, у кого показник ЗІ був меншим 20 до

екстерналів, а всіх у кого було більше 20 відповідно до інтерналів.

Низькі показники ЗІ у студентів першої групи (із низькою успішністю) свідчать про наявний у них виражений зовнішній локус контролю - екстернальність. Екстернали не вірять у те, що людина в змозі реально впливати на те, що відбувається в його житті; вони переконані, що сили, що управляють людською долею, знаходяться десь зовні - це може бути і випадок, і "фатум", і які-небудь "впливові люди", але в будь-якому варіанті, на думку екстернала, від його активності мало що залежить, тому він відчуває себе людиною, що не здатна впливати на власну долю, що змушує його засмучуватись та навіть страждати.

Високі показники ЗІ у студентів другої групи (із високою успішністю) характеризують їх як інтерналів, тобто людей з внутрішнім локусом контролю, що виявляється в різноманітних життєвих ситуаціях. Такі люди відрізняються упевненістю у тому, що сили, що впливають на долю людини, знаходяться усередині нього самого; те, що відбувається з людиною, в значній мірі є результатом його активності, і, отже, відповідальність за власне життя лежить на самій людині, а не на яких-небудь інших, зовнішніх по відношенню до нього, силах. Можливо саме ця віра в свої сили та відповідальність сприяє їх досить високим успіхам у навчанні. В той час як студент попередньої групи (екстернал) не виконавши, припустимо, домашнє завдання буде сподіватись на щасливий випадок та везіння, що допоможе йому минути поганої оцінки, інтернал буде сумлінно виконувати своє. завдання, так як переконаний, що його життя залежить від нього самого, а не від везіння. В такому випадку якщо екстерналу «не пощастить», і його все ж таки визвуть відповідати за непідготовленим завданням, він отримає погану оцінку, що його безперечно засмутить, але своєї вини в цьому він навряд побачить. Натомість буде скаржитись на невезіння та лиху долю, невдалий день тощо. В тій же самій ситуації, інтернал виконавши завдання отримає добру оцінку і відчуватиме відчуття гордості та самодостатності і буде впевнений, що добра оцінка не є

везінням чи забаганкою доброго настрою викладача, а це винагорода за прикладені ним самим зусилля та затрачений час. Це стимулюватиме і надалі виконувати всі завдання. В той час як екстернал і надалі буде сподіватись, що все ж таки наступного разу йому пощастить отримати добру оцінку без зусиль, якщо везіння та доля будуть на його стороні.

Такий приклад з навчальної діяльності студентів інтерналів та екстернатів також підтверджують їх результати за шкалою ІІ.

Низькі показники за цією шкалою у першій групі студентів говорять про те, що їм часто важко в поясненні причин і способів досягнення того або іншого результату; вони рідко бувають схильні до покладання на себе якої не будь відповідальності. Це негативно впливає і на результати навчання. Високі показники за шкалою ІІ другої групи студентів характеризують їх як людей, які розуміють, що одержувані ними результати навчальної діяльності залежать від якості його власних дій. У професійній діяльності такі працівники частіше проявлятимуть схильність до прийняття відповідальності на себе, а також ініціативність та вміння прийняття рішень.

Шкала – САМОАЛ (цінності особистості) дозволяє встановити рівень розвитку цінностей людини як самоактуалізованої особистості. До таких цінностей, зокрема А. Маслоу, відносить: істину, добро, красу, цілісність, відсутність роздвоєності, життєвість, унікальність, досконалість, досягнення, справедливість, порядок, простоту, легкість без зусиль, гру, самодостатність. Перевага цих цінностей вказує на прагнення до гармонійного буття і здорових стосунків із людьми, далеке від бажання маніпулювати ними в своїх інтересах. У дослідженні з переліку цінностей суттєвими щодо нашого дослідження нам видаються такі загальнолюдські цінності: самодостатність, істина, доброта, унікальність, справедливість, досконалість, досягнення, цілісність, краса, діагностування яких дозволяє визначити рівень сформованості у студентів особистісних цінностей, значущих у формуванні студентів першого курсу ЗВО. Однак, відзначимо: система цінностей є істотною особливістю

особистості студента за продуктивного їх розвитку у вищому навчальному закладі.

За результатами, представленими в таблиці 2.2, з'ясовано, що більшість студентів (65 % ЕГ та 53,3 % КГ) знаходиться на низькому рівні, що свідчить про несформованість у них особистісних цінностей; у 30 % студентів ЕГ та 41,7% КГ виявлено задовільний рівень.

І лише у 5 % респондентів ЕГ та КГ діагностовано достатній рівень сформованості цінностей особистості.

Таблиця 2.2.

Рівень сформованості у студентів особистісних цінностей

(констатувальний етап)

Рівень	Абс	%	Абс	%
Високий	3	5	3	5
Середній	18	30	25	41,7
Низький	39	65	32	53,3

На нашу думку, одержані результати свідчать, що студенти ЗВО недостатньо самоактуалізовані. А несамоактуалізована особистість педагога не спроможна «збудити» прагнення до розвитку потенційних можливостей у вихованців.

Щодо ранжування особистісних якостей, то згідно середніх значень, вони були розподілені за висхідною так: респонденти на останнє місце поставили «досконалість» (2 б.). На наступному ранговому місці – «самодостатність» (2,93 б.). Далі за важливістю для студентів як особистісної цінності є «істина» (3,58 б.). Приємним є те, що за результатами опитування констатовано важливість для сучасних студентів такої особистісної цінності, як «доброта» (3,94 б.). Далі за ранговими показниками виявилася така

цінність, як «унікальність» (4,39 б.) – розуміння, терпіння та благополуччя всіх людей і природи. Наступною цінністю за важливістю для студентів є «справедливість» (4,45 б.). «Шкала досягнення» (4,73 б.) обіймає подальшу позицію в ієрархії цінностей. Наступною та менш важливою для студентів є «цілісність» (5,0 б.). Заключним акордом в ієрархії особистісних цінностей для сучасних студентів є «досконалість» (5,19 б.) та «краса» (5,65 б.). Таким чином, виявлене ранжування студентами особистісних якостей унаочнює реальні характеристики домінант їхньої самоактуалізації і дозволяє зробити висновок про переважання у них низького і задовільного рівнів сформованості особистісних цінностей.

Для проведення емпіричного дослідження була використана методика визначення тривожності (Шкала Тейлора, адаптація М.М. Пейсахова, 1977) та було встановлено, що 15 осіб (34,4 %) має високий рівень особистісної тривожності, 20 (54 %) – помірний, і 5 (11,6 %) – низький рівень особистісної тривожності.

Щодо показників ситуативної тривожності, то ми мали такі результати: 13 (36 %) мають високий рівень ситуативної тривожності, у більшості виявлено помірний рівень ситуативної тривожності (20 осіб — 57,4 %), і лише у 7 досліджуваних (6,6 %) ситуативна тривожність знаходиться на низькому рівні.

При визначенні загального рівня тривожності ми з'ясували, що високий рівень за цим показником мають 10 респондентів (16,4 %), середній — 26 (42,6 %) і 25 школярів (41 %) — низький рівень вузівської тривожності. Проте, якщо порівняти результати за групами, то ми можемо спостерігати певну відмінність у збільшенні відсотків студентів із високим та середнім рівнем вузівської тривожності у групі, де ми виявили найбільший відсоток неприйнятих — 50 % (із загальної кількості неприйнятих). Такі результати свідчать, що досліджувані під час перебування в одному ЗВО, але у різних колективах однолітків схильні переживати тривожність різного рівня

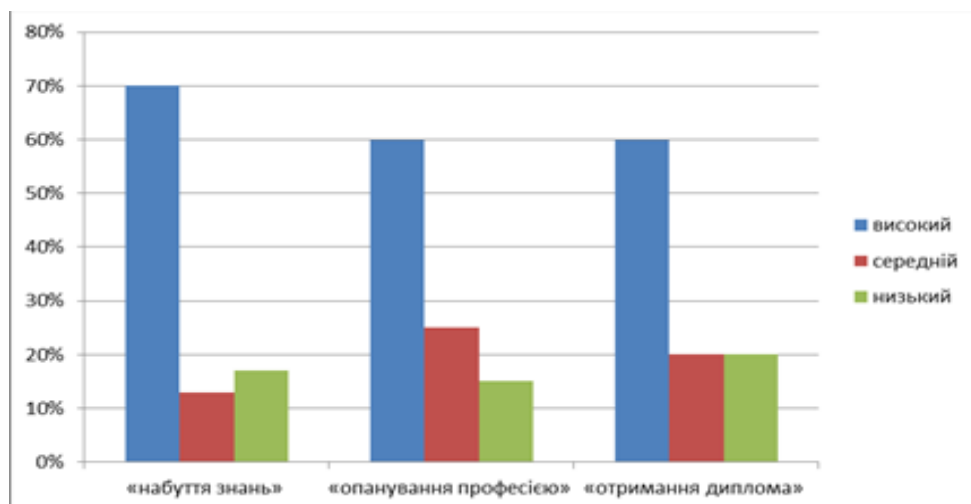
інтенсивності. Якісний аналіз характеру тривожності у досліджуваних показує, що основними причинами вузівської тривожності є: проблеми і страхи у стосунках з викладачами, страх самовираження і переживання соціального стресу.

Методика «Мотивація навчання у ЗВО» (запропонована Т. І. Ільїною) включає три шкали: «Набуття знань» (прагнення до набуття знань допитливість); «Оволодіння професією» (прагнення оволодіти професійними знаннями та сформувати професійно важливі якості); «Отримання диплома» (прагнення отримати диплом при формальному засвоєнні знань, прагнення до пошуку обхідних шляхів при складанні іспитів та заліків).

У результаті проведеного дослідження були виділені дві групи студентів, мотиваційна структура яких має принципові відмінності. Отримані результати для студентів першого курсу ЗВО представлені на рис. 2. 1.

Рис. 2. 1.

Рис. 2. 1. Результати студентів першого курсу ЗВО за методикою «Мотивація навчання в вузі» (Т. І. Ільїної)

В структурі мотивації навчальної діяльності студентів першого курсу ЗВО (50% від загальної кількості опитуваних) домінує мотив «Набуття знань»

70%, а інші мотиви виражені не у достатній мірі - «Оволодіння професією» 28%, « Отримання диплому» 20%.

Таким чином, одержані результати опитування свідчать про недостатній рівень мотивації до навчальної діяльності студентів.

Результати ранжування термінальних та інструментальних цінностей підлітків наведено у таблиці 2. 3.

Результати респондентів (50 осіб) свідчать, що у них в основному переважає середній рівень соціальної адаптованості, соціальної автономності та моральності. Примітно, що у даної групи респондентів переважає високий рівень соціальної активності.

Студентський вік це пора найскладнішого структурування інтелекту, яке дуже індивідуально і варіативно. Це означає, що навчальні завдання завжди одночасно повинні бути спрямовані як на розуміння і осмислення, так і на запам'ятовування і структурування в пам'яті студента засвоюваного матеріалу, його збереження і цілеспрямовану актуалізацію. Така постановка питань має знаходити відображення в навчально-методичних матеріалах, заснованих на нерозривності осмислення, розуміння і закріплення навчальної інформації в пам'яті студентів при вирішенні проблемних завдань.

Було виконано аналіз критерія математичної статистики студентів психологів першого та четвертого курсів для порівняння рівня соціалізації (Таблиця 2.4.):

- 1) Ранжування значень групи А і В. їх дані занесені до колонки «Ранг А» і «Ранг В»;
- 2) Підрахована сума рангів А і В;
- 3) Проведено розрахунок U емпіричного за формулою:

$$U_{\text{емп}} = (n_1 \times n_2) + \frac{n_x \times (n_x + 1)}{2} - T_x$$

- 4) Виявлено критичні значення.

Отримане емпіричне значення $U_{\text{емп}}$ (56.5) знаходиться в зоні значимості.

Можемо бачити, що четвертий курс має сформований рівень соціалізації.

Це говорить про те, що характеризуються тим, що вони готові зробити усвідомлений вибір подальшого професійного розвитку або вже його зробили. У них присутня впевненість у правильності прийнятого рішення про їх професійне майбутнє. Цим статусом володіють юнаки і дівчата, які пройшли через «кризу вибору» і самостійно сформували систему знань про себе і про своїх професійних цінностях, цілях і життєвих переконаннях. Вони можуть усвідомлено будувати своє життя, тому що визначилися, чого хочуть досягти.

Висновки до другого розділу

Рівень соціального розвитку молоді тісно пов'язаний з рівнем готовності їх до активного та ефективного життя в суспільстві, до майбутньої професійної діяльності. Результати дослідження дозволили зробити висновок, що значна частина сучасної молоді не усвідомлює залежності майбутніх життєвих досягнень від якості освіти.

Одне з провідних місць в системі функцій вищої освіти займає професійна соціалізація молоді. Реалізація ЗВО даної функції має велике значення як для окремих індивідів (студентів, які цю соціалізацію проходять), так і для суспільства в цілому. Функція професійної соціалізації носить і інструментальний, і загальнокультурний (духовний) характер. Реалізуючи цю функцію, ЗВО змушений орієнтуватися на потреби як мінімум трьох груп населення: роботодавців, сімей абітурієнтів і самих студентів.

Активізація пізнавальної активності студентів постійно супроводжується організацією запам'ятовування і відтворення навчальної інформації. Діяльність студента як суб'єкта освітньої діяльності визначається мотивацією досягнення і пізнавальної мотивацією. Пізнавальна мотивація є

основою навчально-пізнавальної діяльності людини, відповідаючи самій природі його розумової діяльності, яка виникає в проблемній ситуації і розвивається при правильному взаємодії у відносинах студентів і викладачів.

Мотивація досягнення в процесі навчання підпорядковується пізнавальної і професійної мотивації. Під час навчання у вузі у студента формується основа трудової професійної діяльності, тобто засвоєні в навчанні знання, вміння, навички виступають уже не в якості предмета навчальної діяльності, а як засіб діяльності професійної. Для саморозвитку необхідний самоконтроль і прагнення до самовдосконалення з боку кожного студента, чесність до собі і об'єктивність до своїх вчинків, обов'язкове обдумування минулого і продумування майбутнього, постійне оцінювання та порівняння.

РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ У СТУДЕНТІВ ЗВО

3.1. Тренінгова програма оптимізації процесу соціалізації у студентів ЗВО

Теоретичний аналіз наукової літератури та емпіричне дослідження підтвердили необхідність оптимізації процесу соціалізації у студентів. Ефективність вузівської соціалізації студента визначає подальшу соціалізацію випускника ЗВО. Тому слід керувати соціалізацією у ЗВО та створювати необхідні педагогічні можливості для ефективного процесу соціалізації студента. Проте, варто враховувати той факт, що неможливо забезпечити 100 відсотковий результат лише від тренінгової роботи. Студент може зіткнутися і з негативними девіаціями поза межами закладу вищої освіти, які також можуть чинити на нього вплив. Тому слід усвідомлювати, що процес соціалізації студента не може залежати повністю від навчально-виховної роботи ЗВО.

Одним з методів залучення студентів в умовах ЗВО, є навчання в тренінговому форматі. Тренінги дозволяють слухачам отримати не тільки теоретичні знання, а й навички практичної повсякденної діяльності. У рамках даного дослідження обрано проведення психологічного тренінгу, який безпосередньо спрямований на створення самовдосконалення і саморозвиток особистості, на основі засвоєних під час тренінгу цінностей.

Термін «тренінг» не має єдиного визначення, тому слугує назвою різним прийомам, формам, способам і засобам, що використовуються в психологічній практиці [4, с. 6].

Наведемо декілька визначень терміну «тренінг»:

- навчання, виховання, тренування, дресирування (О. Ведмедеря [8, с. 407]).
- група методів розвитку здібностей до навчання й оволодіння будь-яким видом діяльності (О. Керик [21, с. 136]).

– діяльність, яка спрямована на формування (здобуття) знань, умінь і навичок, корекцію і формування здібностей та установок, з метою успішного виконання певної діяльності (Т. Перепелюк [31, с. 7]).

Метою тренінгової програми є створення психологічних умов для оптимізації процесу соціалізації у студентів.

Досягнення мети можливо в процесі реалізації наступних завдань:

2. сформувати у студентів готовність до практичної роботи зі своєю Я-концепцією;
3. виробити у студентів здатність до співпраці та взаємодії у взаємозалежних відносинах групи;
4. розширити самосвідомості учасників тренінгової програми, на основі того, як оточуючі сприймають поведінку кожного у групі;
5. розвинути вміння успішно приймати участь у внутрішньо-групових і міжгрупових процесах;

Усі завдання мають бути реалізовані як єдиний комплекс, так як тільки цілеспрямований вплив на особистість студента може привести до зміни або формування певних психологічних феноменів.

Форма проведення: тренінг.

Програма призначена для студентів перших курсів. Кількість учасників тренінгу – 15-20 чоловік.

Кількість занять: 12 занять, зустрічі: 3 рази на тиждень, тривалість кожного заняття 1:30 – 2:00 год.

Реалізація програми відбувається в три етапи (рис. 3.1).

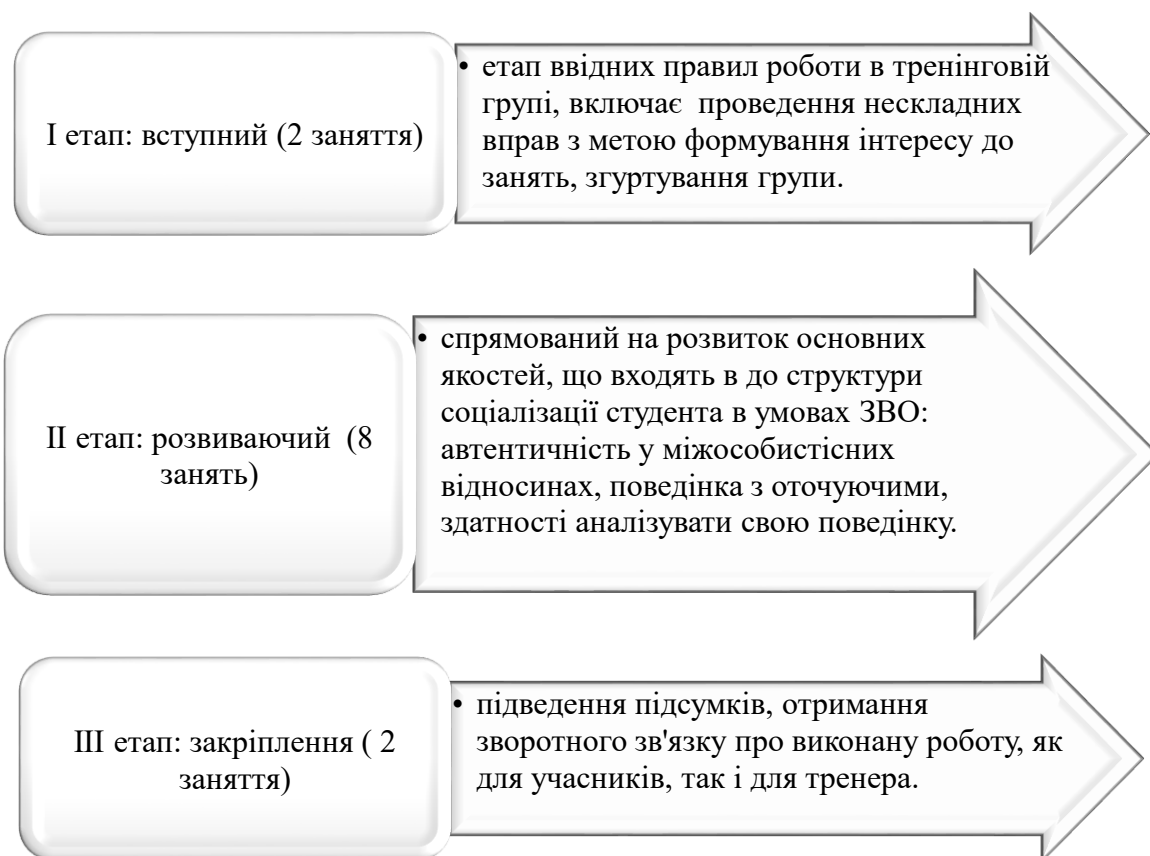

Рис. 3.1 Етапи реалізації тренінгової програми оптимізації процесу соціалізації у студентів

Відповідно до виділених етапів роботи, у табл. 3.1 представлено структуру тренінгової програми оптимізації процесу соціалізації у студентів.

Таблиця 3.1

Структура тренінгової програми оптимізації процесу соціалізації у студентів

Мета	Зміст	Час
I етап: вступний етап		
Заняття №1 Мета: створення умов для оптимізації процесу соціалізації у студентів, психологічної спостережливості. Завдання: 1) сприяти знайомству групи. 2) сприяти усвідомленню	Структура заняття: 1. Початок тренінгової роботи. Привітання. Вправа «Я – дерево...» 2. Вправи на розігрів групи. Вправа «Очікування» 3. Основні (цільові) вправи тренінгової програми . Вправа: «Довіра» Вправа «Тут і тепер»	1 заняття (1 день)

учасниками тренінгу значущості взаємодії у групі.	4. Завершення заняття. Вправа «Прощання» [26]. 5. Рефлексія за матеріалом тренінгу.	
Заняття №2 Мета: створення умов для оптимізації процесу соціалізації у студентів. Завдання: 1) сприяти усвідомленню учасниками тренінгу значущості взаємодії у соціальних групах; 2) сприяти розумінню цінності внеску кожного учасника в спільну справу.	Структура заняття: 1. Початок тренінгової роботи. Привітання. Вправа «Бараняча голова» Вправи на розігрів групи. Вправа «Коло» 3. Основні (цільові) вправи тренінгової програми: Вправа «Вгадай емоцію» Вправа «Не казкові проблеми» [27] 4. Завершення заняття. Вправа «Прощання». 5. Рефлексія за матеріалом тренінгу.	1 заняття (1 день)
II етап: розвиваючий		
Заняття №3 Мета: створення умов для оптимізації процесу соціалізації у студентів. Завдання: 1) сприяти відпрацюванню комунікативних навичок учасниками тренінгу; 2) сприяти формуванню в учасників тренінгу соціалізації.	Структура заняття: 1. Початок тренінгової роботи. Привітання. Вправа «Інтерв'ю» 2. Вправи на розігрів групи. Вправа «Вислови очікування». 3. Основні (цільові) вправи тренінгової програми: Вправа «Чотири кута – чотири вибори» Вправа «Аналіз життя групи» Вправа «Спілкування без слів» [28]. 4. Завершення заняття. 5. Рефлексія за матеріалом тренінгу.	1 заняття (1 день)
Заняття №4 Мета: створення умов для	1. Початок тренінгової роботи. Привітання.	1 заняття (1 день)

<p>оптимізації процесу соціалізації у студентів.</p> <p>Завдання:</p> <p>1) формування соціальної компетентності;</p> <p>2) формуванню в учасників тренінгу взаємин у групі.</p>	<p>Вправа «Бараняча голова»</p> <p>Вправи на розігрів групи.</p> <p>Вправа «Коло»</p> <p>3. Основні (цільові) вправи тренінгової програми:</p> <p>Вправа «Вгадай емоцію»</p> <p>Вправа «Не казкові проблеми» [7]</p> <p>4. Завершення заняття.</p> <p>Вправа «Прощання».</p> <p>5. Рефлексія за матеріалом тренінгу.</p>	
<p>Заняття №5</p> <p>мета: створення умов для оптимізації процесу соціалізації у студентів, взаємин на різних рівнях взаємодії: «педагог-студент».</p> <p>Завдання:</p> <p>1) сприяти усвідомленню індивідуальності;</p> <p>2) сприяти будуванню гармонійних стосунків з оточуючи світом.</p>	<p>Структура заняття:</p> <p>1. Початок тренінгової роботи.</p> <p>Привітання.</p> <p>Вправа «Привітатися один з одним»</p> <p>1. Вправи на розігрів групи:</p> <p>Вправа «Поділися зі мною».</p> <p>3. Основні (цільові) вправи тренінгової програми:</p> <p>Вправа «Сліпий і поводитир»</p> <p>Вправа «Порожній стілець»</p> <p>Вправа «Я тебе розумію»</p> <p>4. Завершення заняття.</p> <p>Вправа «Прощання».</p> <p>5. Рефлексія за матеріалом тренінгу.</p>	<p>1 заняття (1 день)</p>
<p>Заняття №6</p> <p>Мета: створення умов для оптимізації процесу соціалізації у студентів.</p> <p>Завдання:</p> <p>1) сприяти усвідомленню учасниками тренінгу значущості взаємодії у соціальних групах;</p> <p>2) сприяти формуванню в учасників тренінгу морально-</p>	<p>1.Початок тренінгової роботи.</p> <p>Привітання.</p> <p>Вправа «Бараняча голова»</p> <p>Вправи на розігрів групи.</p> <p>Вправа «Коло»</p> <p>3. Основні (цільові) вправи тренінгової програми:</p> <p>Вправа «Вгадай емоцію»</p> <p>Вправа «Не казкові проблеми»</p> <p>4. Завершення заняття.</p> <p>Вправа «Прощання».</p>	<p>1 заняття (1 день)</p>

психологічний настрій.	5. Рефлексія за матеріалом тренінгу.	
<p>Заняття №7</p> <p>Мета: створення умов для оптимізації процесу соціалізації у студентів.</p> <p>Завдання:</p> <p>1) актуалізація знань про специфіку соціальної компетентності;</p> <p>2) сприяти формуванню в учасників тренінгу копінг-стратегій до емоційної напруженості та ворожості.</p>	<p>Структура заняття:</p> <p>1. Початок тренінгової роботи. Привітання.</p> <p>Вправа «Вислови очікування»</p> <p>2. Вправи на розігрів групи:</p> <p>Вправа «Спілкування – це ...»</p> <p>3. Основні (цільові) вправи тренінгової програми:</p> <p>Вправа «Авторитет нашої групи»</p> <p>Рольова гра «Автономізація мотиву».</p> <p>Вправа «Всі – дехто – лише Я»</p> <p>4. Завершення заняття.</p> <p>Вправа «Прощання»</p> <p>5. Рефлексія за матеріалом тренінгу.</p>	1 заняття (1 день)
<p>Заняття №8.</p> <p>Мета: створення умов для оптимізації процесу соціалізації у студентів.</p> <p>Завдання:</p> <p>1) сприяти усвідомленню учасниками тренінгу значущості взаємодії у соціальних групах;</p> <p>2) створення атмосфери радості від спільної діяльності.</p>	<p>Структура заняття</p> <p>1. Початок тренінгової роботи. Привітання.</p> <p>Вправа «Що я очікую...»</p> <p>2. Вправи на розігрів групи:</p> <p>Вправа «Моє серце».</p> <p>3. Основні (цільові) вправи тренінгової програми:</p> <p>Вправа «Переживання»</p> <p>Вправа «Вгадай прислів'я»</p> <p>Вправа «Ситуація»</p> <p>4. Завершення заняття.</p> <p>Вправа «Прощання»</p> <p>6. Рефлексія за матеріалом тренінгу.</p>	1 заняття (1 день)
<p>Заняття №9</p> <p>Мета: створення умов для оптимізації процесу соціалізації у студентів.</p> <p>Завдання:</p>	<p>Структура заняття</p> <p>1. Початок тренінгової роботи. Привітання.</p> <p>Вправа «Ураган».</p> <p>2. Вправи на розігрів групи:</p>	1 заняття (1 день)

<p>1) сприяти усвідомленню учасниками тренінгу значущості взаємодії у соціальних групах;</p> <p>2) сприяти формуванню в учасників тренінгу стратегії уникнення невдачі.</p>	<p>«Особистий момент»</p> <p>3. Основні (цільові) вправи тренінгової програми:</p> <p>Вправа «Дискусія»</p> <p>Вправа «Інтерв'ю»</p> <p>Вправа «Як ми схожі»</p> <p>3. Завершення заняття.</p> <p>Вправа «Зв'язування групи».</p> <p>5. Рефлексія за матеріалом тренінгу.</p>	
<p>Заняття №10</p> <p>Мета: створення умов для оптимізації процесу соціалізації у студентів.</p> <p>Завдання:</p> <p>1) Розвиток доброзичливої конкуренції.;</p> <p>2) формування спільних поглядів стосовно процесу соціалізації.</p>	<p>Структура заняття:</p> <p>1. Початок тренінгової роботи. Привітання.</p> <p>Вправа «5 добрих слів».</p> <p>2. Вправи на розігрів групи:</p> <p>Вправа «Зв'язування групи»</p> <p>3. Основні (цільові) вправи тренінгової програми:</p> <p>Вправа «Поділися зі мною»</p> <p>Вправа «Епізоди»</p> <p>Вправа «Я знаю, що тобі приснилося!»</p> <p>Вправа «Узгодження»</p> <p>4. Завершення заняття..</p> <p>Вправа «Відзеркалювання»</p> <p>5. Рефлексія за матеріалом тренінгу.</p>	<p>1 заняття (1 день)</p>
III етап: закріплення		
<p>Заняття №11</p> <p>Мета: створення умов для оптимізації процесу соціалізації у студентів.</p> <p>Завдання:</p> <p>1) розвиток можливостей психокорекції;</p> <p>2) визначення рівня стресу.</p>	<p>Структура заняття:</p> <p>1. Початок тренінгової роботи. Привітання.</p> <p>Вправа «Подобається – не подобається» »</p> <p>2. Вправи на розігрів групи</p> <p>Вправа «Асоціації»</p> <p>Вправа «Одного разу...»</p> <p>3. Основні (цільові) вправи</p>	<p>1 заняття (1 день)</p>

	<p>тренінгової програми:</p> <p>Вправа «Подібність і відмінність»</p> <p>Вправа «Перетворення»</p> <p>Вправа «Антиреклама»</p> <p>4. Завершення заняття.</p> <p>Вправа «Ти мені подобаєшся тим...»</p> <p>5. Рефлексія за матеріалом тренінгу.</p>	
<p>Заняття №12</p> <p>Мета: створення умов для оптимізації процесу соціалізації у студентів.</p> <p>завдання:</p> <p>1) сприяти формуванню адекватної реакції на різні життєві ситуації.</p> <p>2) Формування впевненості в своїх силах, почуттях самоповазі.</p>	<p>Структура заняття:</p> <p>1. Початок тренінгової роботи. Привітання.</p> <p>Вправа «Колективна Поема»</p> <p>2. Вправи на розігрів групи:</p> <p>Вправа «Колективна Поема»</p> <p>Основні (цільові) вправи тренінгової програми:</p> <p>Вправа «М'яч по колу»</p> <p>Вправа «Східний базар»</p> <p>Вправа «Міфи та реальність»</p> <p>4. Завершення заняття.</p> <p>Вправа «Сурдопереклад»</p> <p>5. Рефлексія за матеріалом тренінгу.</p>	<p>1 заняття (1 день)</p>

Під час реалізації вступної частини заняття реалізуються завдання спрямовані на активізацію роботи та позитивного емоційного фону, на деяких заняттях проводяться вправи-розминки для підвищення активності учасників.

Протягом основної частини заняття реалізується сукупність психотехнічних вправ і прийомів, спрямованих на вирішення завдань даної тренінгової програми, а саме оптимізації процесу соціалізації у студентів.

Заключна частина заняття ґрунтується на роботі під час якої здійснюється підведення підсумків, рефлексії й ритуалу прощання. Вправи під час рефлексії спрямовані на ретроспективну оцінку діяльності учасників тренінгу в двох аспектах: емоційному (сподобалося–не сподобалося) і

смісловому (чому це важливо, навіщо ми це робили) [18, с. 407].

Таким чином, розроблено тренінгову програму оптимізації процесу соціалізації у студентів ЗВО: метою тренінгової програми є створення психологічних умов для оптимізації означеного процесу: тренінгова програма включає три етапи (І – вступний етап, ІІ – розвиваючий, ІІІ – закріплення); описано мету, зміст та структуру занять, запропоновано перелік тренінгових вправ.

3.2. Методичні рекомендації щодо оптимізації процесу соціалізації у студентів ЗВО

Як рекомендації з соціалізації у студентів пропонуємо використання такого універсального способу як тренінг, який сприяє переосмисленню студентами ситуації особистісного розвитку, виявленню ресурсів та набуттю нового досвіду.

У результаті аналізу наукової літератури (Г. Александрова [1], В. Алексєєва [2] Т. Дмитрова [13] Н. Ковальчук [22], Н. Краснянська [23] та ін.) визначаємо тренінгову програму оптимізації процесу соціалізації у студентів ЗВО як систему, соціально-педагогічних умов додаткового освітньо-виховного процесу, які сприяють особистісному розвитку студента у внутрішньо-вузівському середовищі.

Тренінгові програми оптимізації процесу соціалізації у студентів мають сприяти формуванню в студентів психологічної, творчої, професійної готовності до майбутньої діяльності (у т.ч. професійної), його соціалізації в професійному товаристві.

Тренінгова програма має містити етапи та відповідно до них загальні та конкретні цілі, які вирішуються за допомогою конкретних завдань. Завдання ґрунтуються на специфіці змісту тренінгового супроводу.

Основними етапами та напрямками програм оптимізації процесу соціалізації у студентів ЗВО має бути:

1. Формування готовності до тренінгової діяльності;

2. Формування особистісної позиції студента [14, с. 139].

Під час реалізації тренінгових програм оптимізації процесу соціалізації у студентів ЗВО мають враховуватися наступні умови:

1. Система роботи з аналізу динаміки статусу соціалізації студента у процесі його навчання, професійної чи наукової діяльності у ЗВО;
2. Створення умов, які відповідатимуть успішній соціалізації студента, шляхом підбору: індивідуальної та групової тренінгової роботи, визначення діагностичним шляхом оптимальних умов успішної соціалізації кожного студента;
3. Підбір актуального методичного інструментарію для успішної соціалізації студентів у взаємодії з усіма учасниками навчально-виховного процесу (ЗВО-студент).

Підбір методичного інструментарію тренінгових програм оптимізації процесу соціалізації у студентів ЗВО ґрунтується на наступному:

- організація тренінгової діяльності, яка включає на вирішення навчальних проблем на основі методів прямої практичної дії (інколи проблемного викладу чи евристичних методів);
- застосування колективно-групових форм роботи під час тренінгу (пари змінного складу, малі групи) з постійною підтримкою та корекцією процесу, який виступає моделюванням предметного і соціального контексту професійної і творчої діяльності студента;
- рефлексія (вправи на самоаналіз знань чи дій) [15 с. 172].

При організації тренінгових програм оптимізації процесу соціалізації у студентів ЗВО варто враховувати:

- допустимі норми навчального навантаження (враховувати: навчальний план напряму підготовки, набір навчальних предметів студентами, складових інваріативної та варіативної частини, а також перелік курсів за вибором;
- особливості вивчення студентами, учасниками тренінгу, тих чи інших предметів (курсів за вибором);

– необхідність дотримання балансу між предметними та тренінговими курсами [19, с. 9].

Для того щоб підвищити мотивацію до занять тренінгу варто використовувати інформаційний підхід, який застосовують у теоретичній частині практичних занять, у формі індивідуальних і групових бесід, підбору для студентів спеціальної літератури [26, с. 400].

Завдяки застосуванню інформаційного підходу, студенти отримують необхідний обсяг знань і методичних умінь для самостійної діяльності. В індивідуальних бесідах тренер підбадьорює учасників. Протягом усього тренінгу учасники мають отримувати консультації з виникаючих питань в ході занять.

Під час практичних занять велика увага має приділятися технікам виконання вправ під час занять [28, с. 10].

Щоб збільшити мотивацію студентів до тренінгових занять до регулярної соціальної активності необхідно надати оптимальний обсяг інформації про засоби і методи соціалізації. Для збільшення зацікавленості до занять потрібно розкрити соціальну значимість вправ, як для окремого студента, так і для суспільства в цілому. Успішна реалізація мотивів і цілей спонукатиме студентів до самостійної діяльності. Задоволення потреб сприяє появі позитивних емоцій, незадоволення – негативних. Людина зазвичай вибирає той вид діяльності, який більшою мірою дозволяє задовольнити потреби і отримати позитивні емоції. Таким чином, знання, отримані під час освоєння оптимального об'єма соціалізації, повинні служити базою уявлень про спосіб життя і обумовлювати теоретичну основу формування навичок і вмінь з соціального розвитку особистості протягом усього життя [27, с. 180].

Щодо практичної реалізації тренінгових програм оптимізації процесу соціалізації у студентів ЗВО то потрібна наявність просторого приміщення, оснащеного стільцями й столами, де можна пересуватися і проводити різні вправи. Кожне заняття тренінгу проводяться в колі, так як кругове розташування забезпечує високий рівень залучення учасників до виконання

вправ. Залежно від вправ деякі заняття мають на увазі роботу в групах і підгрупах.

Висновки до третього розділу

Розроблено тренінгову програму оптимізації процесу соціалізації у студентів ЗВО: метою тренінгової програми є створення психологічних умов для оптимізації означеного процесу: тренінгова програма включає три етапи (I – вступний етап, II – розвиваючий, III – закріплення); описано мету, зміст та структуру занять, запропоновано перелік тренінгових вправ.

Таким чином, розроблено методичні рекомендації до тренінгових програм оптимізації процесу соціалізації у студентів ЗВО, які полягають у багаторівневій взаємодії та стимулюванні індивідуальної сукупності особистісно значущих потреб студента; тренінгові програми мають спиратися на особистісні пріоритети студента, які сприятимуть його всебічному розвитку за допомогою тренінгової діяльності.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі ми з'ясовували теоретичні основи соціалізації студентів ЗВО, а також у емпіричному дослідженні особливості соціалізації студентів ЗВО на сучасному етапі. У підсумку варто зауважити наступне:

1. Досліджуючи сутність соціалізації індивіда, ми дізналися, що процес засвоєння індивідом зразків поведінки, соціальних норм та культурних цінностей того суспільства, до якого він належить, називають соціалізацією. Тобто, соціалізація включає в себе передачу й оволодіння знаннями, уміннями, навичками, формування ідеалів, цінностей, а також правил соціальної поведінки. Існує дві основних форми соціалізації: первинна – включає засвоєння норм і цінностей у дитячому віці; та вторинна – включає засвоєння нових норм і цінностей у дорослому віці. Агентами первинної соціалізації є батьки, сестри, брати, дідусі, бабусі, інші родичі, вчителі, друзі; агентами вторинної соціалізації є представники адміністрації дитсадка, школи, інституту або університету, армії, церкви, міліції, підприємства, співробітники ЗМІ. Інститутами соціалізації є родина, школа, група однолітків, держава, її органи, університети, церква, засоби масової інформації.

2. Дослідивши розвиток особистості у віці студента, ми можемо зазначити, що це особливий період у розвитку кожної людини на шляху до професійного становлення. Основний зміст та специфіку всіх сторін розвитку (розумового, морального, соціального та ін.) у студентському віці визначає перехід до самостійності та оволодіння різноманітним соціальним ролям дорослої людини. Поява відчуття самостійності як специфічного новоутворення самосвідомості є структурним центром особистості першокурсника, тією її якістю, в якій відображається нова життєва позиція в ставленні до себе, людей і світу в цілому. Саме воно визначає спрямованість і зміст активності студента, його нові прагнення, бажання, переживання.

Життя студента характеризується особливими соціальною ситуацією, видами діяльності, новоутвореннями та діяльністю. Значні зміни відбуваються у розвитку інтелектуальної, спонукальної та емоційно-вольової сфер, у становленні самосвідомості. За несприятливих соціально-психологічних умов виникають труднощі соціалізації та адаптації у новому середовищі, зокрема недостатнє оволодіння соціальною роллю дорослої людини, дезорієнтація у професійному майбутньому та дезадаптація. Знання студентів (а також обізнаність батьків, педагогів ЗВО) про власні вікові та індивідуальні особливості дає їм змогу ефективно керувати власним психічним та особистісним розвитком, попереджувати й долати труднощі і проблеми.

3. Відповідно до виділених напрямків емпіричного дослідження були підібрані і застосовані блоки діагностичних методик:

1. Тест з оцінки рівня самоактуалізації особистості
2. Тест - опитувальник «Дослідження суб'єктивного контролю»(розроблений Є. Ф. Бажиним);
3. Методика визначення тривожності (Шкала Тейлора, адаптація М.М. Пейсахова, 1977);
4. Опитувальник самоставлення В.В.Століна;
5. Методика «Мотивація навчання у ЗВО» (запропонована Т. І. Ільїною).

Вибірку дослідження склали студенти I та 4 курсу, загальною кількістю 50 осіб Факультету соціальних наук та соціальних технологій, спеціальності «Соціальна робота» та «Психологія» Національного університету «Києво-Могилянської академії».

Тому констатувальний етап експерименту передбачав вирішення таких взаємопов'язаних завдань:

1. Виявити рівень прагнення до самоактуалізації студентів ЗВО;

2. З'ясувати суб'єктивний контроль опитуваних;
3. Дослідити рівень самоповаги студентів ЗВО;
4. Визначити тривожність студентів ЗВО.

Узагальнені результати дослідження наведені у таблицях 2.1, 2.2, 2.3, 2.4.

4. Також нами було розроблено тренінгову програму оптимізації процесу соціалізації у студентів ЗВО: метою тренінгової програми є створення психологічних умов для оптимізації означеного процесу: тренінгова програма включає три етапи (I – вступний етап, II – розвиваючий, III – закріплення); описано мету, зміст та структуру занять, запропоновано перелік тренінгових вправ.

Розроблено методичні рекомендації до тренінгових програм оптимізації процесу соціалізації у студентів ЗВО, які полягають у багаторівневій взаємодії та стимулюванні індивідуальної сукупності особистісно значущих потреб студента; тренінгові програми мають спиратися на особистісні пріоритети студента, які сприятимуть його всебічному розвитку за допомогою тренінгової діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова Г. М. Виховання почуттів честі і гідності студента засобами соціально-психологічного тренінгу. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія, Харків, 2012. № 44 (2). С. 5-11.
2. Алексеева В. Соціалізація студентської молоді в позанавчальній діяльності як соціально-педагогічна проблема. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2016. №5. С. 419-425.
3. Андреева Г. М. Соціальна психологія. Вид. 5. М.: Аспект-прес, 2007. 364 с.
4. Андреева Г. М. Соціальні знання: проблеми та зацікавлені сторони. М: Модель, 2012. 416 с.
5. Анісімова В. А. Формування готовності студентів до самореалізації в освітньому процесі університету / В.А. Анісімова, Л.А. Закірова, О.Л. Карпова – Омський науковий вісник. 2008. № 3. С. 97-99.
6. Богинская Ю.В. Характеристика этапов становления понятия «социализация» в отечественной науке // Проблемы сучасної педагогічної освіти. Сер. Педагогіка і психологія. 36. статей. Вип.8. Ч. 1 Ялта.: РВВ КГУ, 2005. С. 53-59.
7. Брунер Дж. Психологія знань: за межами прямої інформації / За. 3 англійською. М: прогрес, 1977. 413 с.
8. Ведмедеря О. М.; Купрєєва О. І. Розвиток комунікативної компетентності студентів засобами соціально психологічного тренінгу. Молодь: освіта, наука, духовність. 2012. С. 407.
9. Виготський Л. С. Вибрані психологічні дослідження. М: Акадбра. Пед. Наук Української РСР, 1956. С. 519 .
10. Винославська О.В. Психологічні особливості студентської групи // Практична психологія та соціальна робота. 2005. №7. С.65-70.

11. Горноста́й П. Соціалізація, як формування життєвих ролей особистості. Соціалізація особистості, як проблема національної освіти. Ч. 2. Ніжин, 1994. С. 19-22.
12. Гребінь Н.В. Ціннісно-мотиваційні особливості професійної соціалізації студентів-психологів, схильних до маніпуляції у міжособистісних стосунках / Н. В. Гребінь Проблеми загальної та педагогічної психології. Зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПНУ. К., 2010. Т. 13. Ч. 3. С. 109-115.
13. Дмитрова Т. В. Психологічні особливості політичної соціалізації українського студентства. Проблеми політичної психології. 2014. №1. С. 351-359.
14. Дюркгейм Е. Соціологія освіти. Освіта, природа та полюс. М.: Прямі ЗМІ, 2007. С.115.
15. Дюркгейм Е. Соціологія освіти. М: Inort, 1996. С. 80 .
16. Жоголева О. Р. Современный процесс социализации студенческой молодежи / О. Р. Жоголева // Социально-экономические проблемы трансформационной экономики: Сб. материалов. Тюмень: Вектор Бук, 2006. Вып. 3. С. 217-220.
17. Журавчик В.М. Формування готовності студентів освітніх установ середньої професійної освіти до професійної самореалізації / В.М. Журавчик, І.Л. Беккер Педагогічна освіта і наука. 2008. № 4. С. 68-70
18. Зродін Ю. М. Психологія особистості та управління людськими ресурсами. М.: Finstatinfor, 2002. 284 с.
19. Зродін Ю. М. Психологія управління людськими ресурсами (теорія есе психічного регулювання поведінки): монографія. М.: FGBOU NO MPPU, 2017. 224 с.
20. Капська А. Й. Соціальна робота і деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю / А. Й. Капська. К., 2001

21. Керик О. Використання тренінгових технологій у професійній підготовці фахівців соціальної сфери. Молодь і ринок. 2015. №2. С. 136-140.
22. Ковальчук Н. Загальна характеристика форм і методів педагогічної підтримки соціалізації студентської молоді в умовах педагогічного коледжу. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. 2011. №39 (1). С. 172-177.
23. Краснянська Н. Д. Особливості соціалізації студентської молоді засобами культури. «Актуальні дослідження в соціальній сфері». Матеріали шостої міжнародної науково-практичної конференції, 17 листопада 2015 р.. Одеса, 2015. С. 181-184.
24. Крисюк Г. Я. Психологічні особливості соціалізації студентської молоді / Г. Я. Крисюк Проблеми загальної та педагогічної психології. Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПНУ. К., 2009. Т. XI. Ч. 1. 620 с.
25. Кузнецова И. Ю. Социализация молодежи на рубеже веков: региональный аспект: Автореф. дис. канд. культурологии: 18.09.01 / Краснодарский государственный университет культуры и искусств. Краснодар, 2001. 16 с.
26. Лавриченко Н.М. Проблеми гуманістичного спрямування шкільної соціалізації: пед.роздуми і нотатки. К.: Тов «Інсайт-плюс», 2006. -279 с.
27. Лукашевич М.П. Соціалізація. Виховні механізми і технології: Навч.-метод. посібник. К., ІЗМН, 1998. 112 с.
28. Мудрик А.В. Соціалізація людини. М.: Академія, 2014. 304 с.
29. Немирівський В.Г. Люди Соціологія. 3 класики до повторно класичних підходів. М: Користувацькі побажання, 2008. 304 с.
30. Овчаренко Г. Е. Педагогічні умови соціалізації студентів мистецько-педагогічної спеціальності у позанавчальній діяльності: автореф. дис. на

- здобуття наук. ступеня канд. пед. наук / Г. Е. Овчаренко. Луганськ, 2005. 20 с.
31. Перепелюк Т. Д. Тренінг як чинник актуалізації процесу спілкування у ході навчально-професійної діяльності. Психологічний журнал. 2018. №1. С. 6-9.
 32. Піаже Дж. П'яж. Історія іноземної психології 30-60-х років XX століття. М.: Освіта МГУ, 1986. 384 с.
 33. Рижанова А.О. Сучасна соціалізація студентської молоді в позанавчальній діяльності / А.О. Рижанова // Соціальна педагогіка: теорія та практика. 2009. № 4. С. 27–34.
 34. Савченко С. В. Науково-теоретичні засади соціалізації студентської молоді в позанавчальній діяльності в умовах регіонального освітнього простору: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук / С. В. Савченко. Луганськ, 2004. 42 с
 35. Сухомлинський В.А. Вибрані педагогічні роботи в 3 томах. М: педагогіка, 1981. 121 с.
 36. Учителям и родителям о психологии подростка: науч.-попул.. Г.Г. Аракелов, Н.М. Жариков, Э.Ф. Зеер и др.; под ред. Г.Г. Аракелова. М.: Высш.шк., 1990. 304 с.
 37. Фрейд З. "Я" і "це". Робота з різних років / З. Фрейд. М.: Ехмо Press, 2017. КН. 1, 2. 160 с.
 38. Фрейд З. про психоаналіз. Пять лекцій. Хрест в історії психології / Ед. П. Я. Герперін, А. Н. Ждан. М: МГУ, 1980. 148 с.
 39. Фрейд З. Психологія несвідомого: СБ. Робота. М.: Розгортання, 1990. 448 с.
 40. Харчев А. Г. Освіта особистості. М.: Знайте, 1972. 48 с.
 41. Харчев А. Г. Соціологія освіти (про деякий актуальний. Соціальна барель. Особистість). М: Поліздат, 1990. 220 с.

- 42.Шашенко С. В. Соціальне становлення студентської молоді у поза-аудиторний час у вищих навчальних закладах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. / Шашенко С.В. К., 2004.
- 43.Шиянов Е. М. Педагогіка: Загальна освіта Теорія освіти. Ставрополь: SCSI, 2007. 634 с.
- 44.Шугурова Т. Л. Тренінг оптимізація культурно-дозвілєвої діяльності як чинника соціалізації студентської молоді: зміст та структура. Теоретичні і прикладні проблеми психології. 2013. №3. С. 309-315.
- 45.Эррера Л.М. Стимулирование социализации студенческой молодежи в социокультурной образовательной среде (личностно-ориентированный подход). Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал) №4. Т. 8. 2011.
<http://www.cyberleninka.ru>
- 46.Ягоднікова В. В. Аксіологічний підхід до виховання соціальної зрілості студентів Вісник Луганського національного університету ім. Т. Шевченко, 2018. № 1 (315) березень. Ч.1. С.179-186.
- 47.Ягоднікова В. Тренінгові технології у розвитку соціальної зрілості студентів. Молодь і ринок. 2018. №2. С. 6-10.
48. Яремчук С.В. Характеристики самопринятия и возможности их диагностики // Современные проблемы науки и образования. 2014. № 2.; 5, с. 237-238.
49. Robinson W. P. Social groups and identities: developing the legacy of Henri Tajfel / W. P. Robinson (Ed.). Oxford : Butterworth-Heinemann, 1996. 386 p.
50. Giddings F. The Theory of Socialization. N.Y., 1897. Режим доступу <http://onlinebooks.library.upenn.edu/webbin/book/lookupname?key=Giddings%2C%20Franklin%20Henry%2C%201855-1931>.
51. <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-sotsializatsii-lichnosti-studenta-v-vuze>

52. <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F>
53. https://mosmetod.ru/files/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D0%A0%D0%BE%D0%BA%D0%B8%D1%87%D0%B0.pdf
54. https://www.lnu.edu.ua/life-safety/wp-content/uploads/2019/09/OZDSH_PR-4-2019.pdf
55. https://psylab.info/%D0%A1%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B0%D0%BA%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B9_%D1%82%D0%B5%D1%81%D1%82

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця 2.3.

*Результати ранжування термінальних та інструментальних
цінностей студентів*

Показник	Статис- тичний показ	Група			
		ЕГ		КГ	
	Ник	КЕ	ПЕ	КЕ	ПК
Тест для оцінки рівня само актуалізації особистості	М	0,48	0,65	1,07	0,72
	t	1,13		2,84**	
Дослідження суб'єктивного контролю	М	0, 5 0	0,63	1,07	0,70
	t	0,91		2,96**	
Опитувальник самоствавлення В.В.Століна	М	0, 4 0	0,52	1,07	0,65
	t	0,82		3,33**	
Методика «Мотивація навчання у ВНЗ»	М	0, 4 7	0,62	1,02	0,78
	t	1,11		1,84**	
Методика визначення тривожності	М	0, 57	0,525	1,11	0,765

	t	0,735	2,64**
--	---	-------	--------

Таблиця 2.4.

*Аналіз критерія математичної статистики студентів психологів
першого та четвертого курсів для порівняння рівня соціалізації*

№	Вибірка 1	Ранг 1	Вибірка 2	Ранг 2
1	11	26.5	10	20
2	9	13.5	11	26.5
3	10	20	10	20
4	8	9.5	10	20
5	9	13.5	9	13.5
6	8	9.5	9	13.5
7	9	13.5	11	26.5
8	9	13.5	16	39
9	10	20	11	26.5
10	11	26.5	15	36
11	11	26.5	14	32.5
12	7	7	16	39
13	10	20	14	32.5
14	10	20	14	32.5

15	6	5	16	39
16	7	7	15	36
17	5	4	3	2
18	7	7	12	30
19	3	2	15	36
20	3	2	14	32.5
Сумма		266.5		533.5

Результат: $U_{\text{емп}} = 56.5$

Критичне значення

$U_{\text{кр}}$

$P \leq 0.01$	$P \leq 0.05$
114	138